
Kavyadarshah by Dandin

——
दण्डिनः कृतौ काव्यादर्शः

——
Document Information

Text title : kAvyAdarshaH daNDin

File name : kAvyAdarshaHdaNDin.itx

Category : kAvya, misc, sahitya

Location : doc_z_misc_general

Latest update : September 6, 2025

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

September 6, 2025

sanskritdocuments.org

दण्डिनः कृतौ काव्यादर्शः

प्रथमपरिच्छेदः

यत्तुर्भुजभुजाभ्भोजवनलंसवधूर्मम ।
मानसे रमतां नित्यं सर्वशुक्ला सरस्वती ॥ १.१ ॥

पूर्वशास्त्राणि संलुत्य प्रयोगानुपलक्ष्य च ।
यथासामर्थ्यमस्माभिः क्रियते काव्यलक्षणम् ॥ १.२ ॥

छल शिष्टानुशिष्टानां शिष्टानामपि सर्वथा ।
वायामेव प्रसादेन लोकयात्रा प्रवर्तते ॥ १.३ ॥

छदमन्धन्तमः कृत्स्नं जायेत भुवनत्रयम् ।
यदि शब्दालवयं ज्योतिरासंसारत्र दीप्यते ॥ १.४ ॥

आदिराजयशोभिम्भमादर्शं प्राप्य वाऽभयम् ।
तेषामसन्निधानेऽपि न स्वयं पश्य नश्यति ॥ १.५ ॥

गौर्गौः कामदुघा सम्यक्प्रयुक्ता स्मर्यते भुवैः ।
दुष्प्रयुक्ता पुनार्गौत्वं प्रयोक्तुः सैव शंसति ॥ १.६ ॥

तदल्पमपि नोपेक्ष्यं काव्ये दृष्टं कथं यन ।
स्याद्भुः सुन्दरमपि श्चित्रेणैकेन दुर्भागम् ॥ १.७ ॥

गुणदोषानशास्त्रज्ञः कथं विभजते जनः ।
किमन्धस्याधिकारोऽस्ति रुपमेदोपलब्धिषु ॥ १.८ ॥

अतः प्रजानां (वल् पदानां)व्युत्पत्तिमभिसन्धाय सूत्रयः ।
वायां विचित्रमार्गाणां निबन्धुः क्रियाविधिम् ॥ १.९ ॥

तैः शरीरं य काव्यानामलङ्काराश्च दर्शिताः ।
शरीरं तावद्विष्टार्थव्यवस्थिन्ना पदावली ॥ १.१० ॥

पद्यं गद्यं य मिश्रं य तन्निधैव व्यवस्थितम् ।

पद्यं यत्तुष्पदी तस्य वृत्तं जातिरिति द्विधा ॥ १.११ ॥
 छन्दोविधित्यां सकलस्तप्रपञ्चो निदर्शितः ।
 सा विधा नौर्विद्विष्वक्पां गम्भीरं काव्यसागरम् ॥ १.१२ ॥
 मुक्तकं कुलकं कोषः सङ्घात एति तादृशः ।
 सर्गबन्धांशरूपत्वाद्भुक्तः पद्यविस्तरः ॥ १.१३ ॥
 सर्गबन्धो मडाकाव्यमुख्यते तस्य लक्षणम् ।
 आशीर्नमस्त्रिधा वस्तुनिर्देशो वापि तन्मुपमम् ॥ १.१४ ॥
 एतिहासकथोद्भूतमितरद्वा सदाश्रयम् ।
 यत्तुर्वर्गकृत्वायत्तं यत्तुरोदात्तनायकम् ॥ १.१५ ॥
 नगरार्णवशैलार्तुयन्द्रार्कोदयवर्णनैः ।
 उद्यानसलिलक्रीडामधुपानरतोत्सवैः ॥ १.१६ ॥
 विप्रलम्भैर्विवाहैश्च कुमारोदयवर्णनैः ।
 मन्त्रदूतप्रयाणाजिनायकाभ्युदयैरपि ॥ १.१७ ॥
 अलङ्कृतमसङ्गिभं रसभावनिरन्तरम् ।
 सर्गैरनतिविस्तीर्णैः श्रव्यवृत्तैः सुसन्धिभिः ॥ १.१८ ॥
 सर्वत्र भिन्नवृत्तान्तरुपेतं लोकस्पर्शनम् ।
 काव्यं कल्पान्तरस्थाधि जायते सदलङ्कृति ॥ १.१९ ॥
 न्यूनमध्यत्र यैः कैश्चिदङ्गैः काव्यं न दृष्यति ।
 यधुपात्तेषु सम्पत्तिराराधयति तद्विधः ॥ १.२० ॥
 गुणतः प्रागुपन्यस्य नायकं तेन विद्विषाम् ।
 निराकरणमित्येष मार्गः प्रकृतिसुन्दरः ॥ १.२१ ॥
 वंशवीर्यश्रुतादीनि वर्णयित्वा रिपोरपि ।
 तज्जयात्रायकोत्कर्षकथनं य धिनोति नः ॥ १.२२ ॥
 अपादः पदसन्तानो गद्यमाख्यायिका कथा ।
 एति तस्य प्रभेदौ द्वौ तयोराख्यायिका किल ॥ १.२३ ॥
 नायकेनैव वाख्यात्या नायकेनेतरेण वा ।
 स्वगुणाविच्छिद्यादोषो नात्रा भूतार्थशंसिनः ॥ १.२४ ॥

અપિ ત્વનિયમો દૃષ્ટસ્તત્રાપ્યન્ચૈરુદીરણાત્ ।
 અન્યો વક્તા સ્વયં વેતિ કીદૃગ્વા ભેદકારણં (લક્ષણમ્) ॥ ૧.૨૫ ॥
 વક્ત્રં ચાપરવક્ત્રં ચ સોચ્છવાસત્વં ચ ભેદકમ્ ।
 ચિહ્નમાખ્યાયિકાયાશ્ચેત્પ્રસાડ્ગેન કથાસ્વપિ ॥ ૧.૨૬ ॥
 આર્યાદિવત્પ્રવેશઃ કિં ન વક્ત્રાપરવક્ત્રયોઃ ।
 ભેદશ્ચ દૃષ્ટો લભ્ભાદિરુચ્છવાસો વસ્તુ કિં તતઃ ॥ ૧.૨૭ ॥
 તત્કથાખ્યાયિકેત્યુક્તા જાતિઃ સંજ્ઞાદ્રયાહ્નિતા ।
 અત્રૈવાન્તર્ભવિષ્યન્તિ શેષાશ્ચાખ્યાનજાતયઃ ॥ ૧.૨૮ ॥
 કન્યાહરણસડ્ગ્રામવિપ્રલભ્મોદયાદયઃ ।
 સર્ગબન્ધસમા એવ નૈતે વૈશેષિકા ગુણાઃ ॥ ૧.૨૯ ॥
 કવિભાવકૃતં ચિહ્નમન્યત્રાપિ ન દુષ્યતિ ।
 મુખમિષ્ટાસ્થસંસિદ્ધૌ કિં હિ ન સ્થાત્કૃતાત્મનામ્ ॥ ૧.૩૦ ॥
 મિશ્રાણિ નાટકાદીનિ તેષામન્યત્ર વિસ્તરઃ ।
 ગદ્યપદ્યમયી કા ચિચ્ચમ્પૂરિત્યભિધીયતે ॥ ૧.૩૧ ॥
 તદેતદ્વાઙ્મયં ભૂયઃ સંસ્કૃતં પ્રાકૃતં તથા ।
 અપભ્રંશાશ્ચ મિશ્રં ચેત્યાહુરાર્યાશ્ચતુર્વિધમ્ ॥ ૧.૩૨ ॥
 સંસ્કૃતં નામ દૈવી વાગ્નવાખ્યાતા મહર્ષિભિઃ ।
 તદ્ભવસ્તત્સમો દેશીત્યનેકઃ પ્રાકૃતક્રમઃ ॥ ૧.૩૩ ॥
 મહારાષ્ટ્રાશ્રયાં ભાષાં પ્રકૃષ્ટં પ્રાકૃતં વિદુઃ ।
 સાગરઃ સૂક્તિરત્નાનાં સેતુબન્ધાદિ ચન્મયમ્ ॥ ૧.૩૪ ॥
 શૌરસેની ચ ગૌડી ચ લાટી ચાન્યા ચ તાદૃશી ।
 યાતિ પ્રાકૃતમિત્યેવં વ્યવહારેષુ સન્નિધિમ્ ॥ ૧.૩૫ ॥
 આભીરાદિગિરઃ કાવ્યેષ્વપભ્રંશ ઇતિ સ્મૃતાઃ ।
 શાસ્ત્રેષુ સંસ્કૃતાદન્યદપભ્રંશતયોદિતમ્ ॥ ૧.૩૬ ॥
 સંસ્કૃતં સર્ગબન્ધાદિ પ્રાકૃતં સ્કન્ધકાદિ યત્ ।
 ઓસરાદિરપભ્રંશો નાટકાદિ તુ મિશ્રકમ્ ॥ ૧.૩૭ ॥
 કથા હિ સર્વભાષાભિઃ સંસ્કૃતેન ચ બધ્યતે ।
 ભૂતભાષામયી પ્રાહુરદ્ભુતાર્થા બૃહત્કથામ્ ॥ ૧.૩૮ ॥

लास्यश्चलितशम्पादि प्रेक्षार्थमितरत्युनः ।
 श्रव्यमेवेति सौषापि द्वयी गतिरुदाहृता ॥ १.३८ ॥
 अस्त्यनेको गिरां मार्गः सूक्ष्मभेदः परस्परम् ।
 तत्र वैदर्भगौडीयौ वार्थ्येते प्रस्फुटान्तरौ ॥ १.४० ॥
 श्लेषः प्रसादः समता माधुर्यं सुकुमारता ।
 अर्थव्यक्तिरुदारत्वमोजःकान्तिसमाधयः ॥ १.४१ ॥
 षति वैदर्भमार्गस्य प्राणा दश गुणाः स्मृताः ।
 अेषां विपर्ययः प्रायो दृश्यते गौडवर्त्मनि ॥ १.४२ ॥
 श्लिष्टमस्पृष्टशैथिल्यमल्पप्राणाक्षरोत्तरम् ।
 शिथिलं मालतीमाला लोलालिकलिला यथा ॥ १.४३ ॥
 अनुप्रासधिया गौडैस्तद्विष्टं बन्धगौरवात् ।
 वैदर्भमालतीदाम लङ्घितं भ्रमरैरिति ॥ १.४४ ॥
 प्रसादवत्प्रसिद्धार्थमिन्दोरिन्दीवरधुति ।
 लक्ष्म लक्ष्मीं तनोतीति प्रतीतिसुभगं वयः ॥ १.४५ ॥
 व्युत्पन्नमिति गौडीयैर्नातिरुद्धमपीष्यते ।
 यथानत्यर्जुनाब्जन्मसदृक्षाङ्गो वलक्षगुः ॥ १.४६ ॥
 समं बन्धेष्वविषमं ते मृदुस्फुटमध्यमाः ।
 बन्धा मृदुस्फुटोन्मिश्रवर्णविन्यासयोनयः ॥ १.४७ ॥
 कोडिलालापवायालो ममैति मलयानिलः ।
 उच्छलच्छीकराच्छाच्छनिर्जराभ्रःकणोक्षितः ॥ १.४८ ॥
 यन्दनप्राणयोद्गन्धिर्मन्दो मलयमारुतः ।
 स्पर्धते रुद्धमद्भैर्यो वररामामुभानिलैः ॥ १.४९ ॥
 षत्यनालोच्य वैषम्यमर्थालङ्कारमभरौ ।
 अवेक्षमाणा ववृधे पौरस्त्या काव्यपद्धतिः ॥ १.५० ॥
 मधुरं रसवद्वायि वस्तुन्यपि रसस्थितिः ।
 येन माद्यन्ति धीमन्तो मधुनेव मधुप्रताः ॥ १.५१ ॥
 यथा कथा शिञ्जुत्या यत्समानमनुभूयते ।

તદ્દૂપા હિ પદાસત્તિઃ સાનુપ્રાસા રસાવહા ॥ ૧.૫૨ ॥
 એષ રાજા યદા લક્ષ્મી પ્રામવાન્બ્રાહ્મણપ્રિયઃ ।
 તદા પ્રભૃતિ ધર્મસ્ય લોકેડસ્મિન્નુત્સવોડભવત્ ॥ ૧.૫૩ ॥
 ઇતીદં નાદૃતં ગૌડૈરનુપ્રાસસ્તુ તત્પ્રિયઃ ।
 અનુપ્રાસાદપિ પ્રાયો વૈદભૈરિદમીષ્ણિતમ્ ॥ ૧.૫૪ ॥
 વર્ણાવૃત્તિરનુપ્રાસઃ પાદેષુ ચ પદેષુ ચ ।
 પૂર્વાનુભવસંસ્કારબોધિની યદૂરતા ॥ ૧.૫૫ ॥
 ચન્દ્રે શરન્નિશોત્તંસે કુન્દસ્તબકવિભ્રમે ।
 ઇન્દ્રનીલનિભં લક્ષ્મ સન્દધાત્યલિનઃ શ્રિયમ્ ॥ ૧.૫૬ ॥
 ચારુ ચાન્દ્રમસં ભીરુ બિમ્બં પશ્યૈતદમ્બરે ।
 મન્મનો મન્મથાકાન્તં નિર્દયં હન્તુમુદ્યતમ્ ॥ ૧.૫૭ ॥
 ઇત્યનુપ્રાસમિચ્છન્તિ નાતિદૂરાન્તરશ્રુતિમ્ ।
 ન તુ રામામુખામ્બોજસદૃશશ્ચન્દ્રમા ઇતિ ॥ ૧.૫૮ ॥
 સ્મરઃ ખરઃ ખલઃ કાન્તઃ કાયઃ કોપશ્ચ નઃ કૃશઃ ।
 ચ્યુતો માનોધિકો રાગો મોહો જાતોસવો ગતાઃ ॥ ૧.૫૯ ॥
 ઇત્યાદિ બન્ધપારુષ્યં શૈથિલ્યં ચ નિચચ્છતિ ।
 અતો નૈવમનુપ્રાસં દાક્ષિણાત્યાઃ પ્રયુજ્જતે ॥ ૧.૬૦ ॥
 આવૃત્તિં વર્ણસઙ્ઘાતગોચરાં ચમકં વિદુઃ ।
 તત્તુ નૈકાન્તમધુરમતઃ પશ્ચાદ્ધિધાસ્યતે ॥ ૧.૬૧ ॥
 કામં સર્વોડપ્યલહ્કારો રસમર્થે નિષિચ્ચતિ ।
 તથાપ્યગ્રામ્યતૈવૈનં ભારં વહતિ ભૂયસા ॥ ૧.૬૨ ॥
 કન્થે કામચમાનં માં ન ત્વં કામચસે કથમ્ ।
 ઇતિ ગ્રામ્યોડયમર્થાત્મા વૈરસ્યાય પ્રકલ્પતે ॥ ૧.૬૩ ॥
 કામં કન્દર્પચાણ્ડાલો મયિ વામાક્ષિ નિર્દયઃ ।
 ત્વયિ નિર્મત્સરો દિષ્ટ્યેત્યગ્રામોડર્થો રસાવહઃ ॥ ૧.૬૪ ॥
 શબ્દેડપિ ગ્રામ્યતાસ્ત્યેવ સા સભ્યેતરકીર્તનાત્ ।
 યથા ચકારાદિપદં રત્યુત્સવનિરૂપણે ॥ ૧.૬૫ ॥

पदसन्धानवृत्त्या वा वाक्यार्थत्वेन वा पुनः ।
 दृष्टप्रतीतिकरं ग्राभ्यं यथा या भवतः प्रिया ॥ १.६६ ॥
 भरं प्रलस्य विश्रान्तः पुरुषो वीर्यवानिति ।
 अवेमादि न शंसन्ति मार्गयोरुभयोरपि ॥ १.६७ ॥
 भगिनीभगवत्यादि सर्वत्रैवानुमन्यते ।
 विभक्तमिति माधुर्यमुच्यते सुकुमारता ॥ १.६८ ॥
 अनिष्ठुराक्षरप्रायं सुकुमारमिच्छते ।
 बन्धशैथिल्यदोषोऽपि दर्शितः सर्वकीमले ॥ १.६९ ॥
 मण्डलीकृत्य अर्द्धाणि कण्ठैर्भधुरगीतिभिः ।
 कलापिनः प्रनृत्यन्ति काले श्रुतमालिनि ॥ १.७० ॥
 एत्यनूर्जित अेवार्थो नालङ्कारोऽपि तादृशः ।
 सुकुमारतथैवैतदारोहति सतां मनः ॥ १.७१ ॥
 दीप्तमित्यपरैर्भूम्ना कृश्रोद्यमपि अध्यते ।
 न्यक्षेण क्षपितः पक्षः क्षत्रियाणां क्षणादिति ॥ १.७२ ॥
 अर्थव्यक्तिरनेयत्वमर्थस्य उरिणोद्धृता ।
 भूः पुरक्षुण्णनागासृग्वोडितादुदधेरिति ॥ १.७३ ॥
 मडी मडावराडेण लोडितादुद्धृतोदधेः ।
 एतीयत्येव निर्दिष्टे नेयत्वमुरगासृजः ॥ १.७४ ॥
 नेदृशं बहु मन्यन्ते मार्गयोरुभयोरपि ।
 न छि प्रतीतिः सुभगा शब्दन्यायविलङ्घिनी ॥ १.७५ ॥
 उत्कर्षवान्गुणः कश्चिद्यस्मिन्नुक्ते प्रतीयते ।
 तदुदाराह्वयं तेन सनाथा काव्यपद्धतिः ॥ १.७६ ॥
 अर्थिणां कृपणा दृष्टिस्त्वन्मुपे पतिता सकृत् ।
 तदवस्था पुनर्देव नान्यस्य मुपमीक्षते ॥ १.७७ ॥
 एति त्यागस्य वाक्येऽस्मिन्नुत्कर्षः साधु लक्ष्यते ।
 अनेनैव पथान्यस्य समानन्यायमूल्यताम् ॥ १.७८ ॥
 श्लाघ्यैर्विशेषणैर्युक्तमुदारं कैश्चिद्विच्यते ।
 यथा लीलाम्बुजकीडासरोडेमाङ्गदादयः ॥ १.७९ ॥

ઓજઃ સમાસભૂયસ્ત્વમેતદ્દઘસ્ય જીવિતમ્ ।
 પદ્યેડપ્યદક્ષિણાત્યાનામિદમેકં પરાયણમ્ ॥ ૧.૮૦ ॥
 તદ્દુરૂણાં લઘૂનાં ચ બાહુલ્યાલ્પત્વમિશ્રણૈઃ ।
 ઉચ્ચાવચપ્રકારં તદ્દૃશ્યમાખ્યાયિકાદિષુ ॥ ૧.૮૧ ॥
 અસ્તમસ્તકપર્યસ્તસમસ્તાર્કાશુસંસ્તરા ।
 પીનસ્તનસ્થિતાતાંરકમ્નવસ્ત્રેવ વારુણી ॥ ૧.૮૨ ॥
 ઇતિ પદ્યેડપિ પૌરસ્ત્યા બઘ્નન્ત્યોજસ્વિનીગિરઃ ।
 અન્યે ત્વનાકુલં હૃદ્યમિચ્છન્ત્યોજો ગિરાં ચથા ॥ ૧.૮૩ ॥
 પયોધરતટોત્સડુગલગ્નસન્ધ્યાતપાંશુકા ।
 કસ્ય કામાતુરં ચેતો વારુણી ન કરિષ્યતિ ॥ ૧.૮૪ ॥
 કાન્તં સર્વજગત્કાન્તં લૌકિકાર્થાનતિક્રમાત્ ।
 તસ્ય વાર્તાભિધાનેષુ વર્ણનાસ્વપિ દૃશ્યતે ॥ ૧.૮૫ ॥
 ગૃહાણિ નામ તાન્યેવ તપોરાશિર્ભવાદૃશઃ ।
 સમ્ભાવયતિ ચાન્યેવ પાવનૈઃ પાદપાંસુભિઃ ॥ ૧.૮૬ ॥
 અનયોરનવદ્યાડુગિ સ્તનયોર્જૃમ્ભમાણયોઃ ।
 અવકાશો ન પર્યામસ્તવ બાહુલતાન્તરે ॥ ૧.૮૭ ॥
 ઇતિ સમ્ભાવ્યમેવૈતદ્વિશેષાખ્યાનસંસ્કૃતમ્ ।
 કાન્તં ભવતિ સર્વસ્ય લોકયાત્રાનુવર્તિનઃ ॥ ૧.૮૮ ॥
 લોકાતીત ઇવાત્યર્થમધ્યારોગ્ય વિવક્ષિતઃ ।
 યોડર્થસ્તેનાતિતુષ્યન્તિ વિદગ્ધા નેતરે જનાઃ ॥ ૧.૮૯ ॥
 દેવાધિષ્ઠ્યમિવારાધ્યમધપ્રભૃતિ નો ગૃહમ્ ।
 યુષ્મત્યાદરજઃપાતધૌતનિઃશેષકિલ્બિષમ્ ॥ ૧.૯૦ ॥
 અલ્પં નિર્મિતમાકાશમનાલોચ્યૈવ વેધસા ।
 ઇદમેવંવિધિં ભાવિ ભવત્યાઃ સ્તનજૃમ્ભણમ્ ॥ ૧.૯૧ ॥
 ઇદમત્યુક્તિરિત્યુક્તમેતદ્ગૌડોપલાલિતમ્ ।
 પ્રસ્થાનં પ્રાકપ્રાણીતં તુ સારમન્યસ્ય વર્ત્મનઃ ॥ ૧.૯૨ ॥
 અન્યધર્મસ્તતોડન્યત્ર લોકસ્તીમાનુરોધિના ।

सम्यगाधीयते यत्र स समाधिः स्मृतो यथा ॥ १.८३ ॥
कुमुदानि निमीलन्ति कमलान्युन्मिषन्ति य ।
एति नेत्रक्रियाध्यासात्त्वल्ब्या तद्वाचिनी श्रुतिः ॥ १.८४ ॥
निष्टःयूतोद्गीर्णान्तादि गौणवृत्तिव्यापाश्रयम् ।
अतिसुन्दरमन्यत्र ग्राम्यकक्षां विगाढते ॥ १.८५ ॥
पद्मान्यर्कशुनिष्ठयूताः पीत्वा पावकविप्रुषः ।
भूयो वमन्तीव मुणैरुद्गीर्णारुणरेणुभिः ॥ १.८६ ॥
एति हृदमहृद्यं तु निष्ठीवति वधूरिति ।
युगपन्नैकधर्माणामध्यासश्च स्मृतो यथा ॥ १.८७ ॥
गुरुगर्भभरकलान्ताः स्तनन्त्यो मेघपङ्क्तयः ।
अचलाधित्यकोत्सङ्गमिमाः समधिशेरते ॥ १.८८ ॥
उत्सङ्गशयनं सप्याः स्तननं गौरवं क्लमः ।
एतीमे गर्भिणीधर्मा बहवोऽप्यत्र दर्शिताः ॥ १.८९ ॥
तदेतत्काव्यसर्वस्वं समाधिर्नाम यो गुणः ।
कविसार्थः समग्रोऽपि तमेनमनुगच्छति ॥ १.१०० ॥
एति मार्गद्वयं भिन्नं तत्स्वरूपनिरूपणात् ।
तद्भेदास्तु न शक्यन्ते वक्तुं प्रतिकविस्थिताः ॥ १.१०१ ॥
धक्षुक्षीरगुडादीनां माधुर्यस्यान्तरं मडत् ।
तथापि न तदाप्यातुं सरस्वत्यापि शक्यते ॥ १.१०२ ॥
नैसर्गिकी य प्रतिभा श्रुतं य बहुनिर्मलम् ।
अमन्द्वाभियोगोऽस्याः कारणं काव्यसम्पदः ॥ १.१०३ ॥
न विद्यते यद्यपि पूर्ववासनागुणानुबन्धि प्रतिमानमद्भुतम् ।
श्रुतेन यत्नेन य वागुपासिता ध्रुवं करोत्येव कमध्यनुग्रहम् ॥ १.१०४ ॥
तदस्ततन्द्रैरनिशं सरस्वती
श्रमादृपास्या भलु कीर्तिमीप्सुभिः ।
कृशे कवित्वेऽपि जनाः कृतश्रमा
विदग्धगोष्ठीषु विहर्तुमीशते ॥ १.१०५ ॥
एत्याचार्यदण्डिनः कृतौ काव्यादर्शं मार्गविभागो नाम प्रथमः परिच्छेदः ॥

द्विती परिच्छेदः

काव्यशोभाकारान्धर्मानलङ्कारान्प्रयक्षते ।
 ते याद्यापि विकल्पन्ते कस्ताकात्स्न्येन वक्ष्यति ॥ २.१ ॥
 किं तु बीजं विकल्पानां पूर्वार्थैः प्रदर्शितम् ।
 तदेव परिसंस्कर्तुमयमस्मत्परिश्रमः ॥ २.२ ॥
 काश्चिन्मार्गविभागार्थमुक्ताः प्रागप्यलङ्कियाः ।
 साधारणमलङ्कारजातमन्यत्प्रदर्शयते ॥ २.३ ॥
 स्वभावाप्यानमुपमा रूपकं दीपकावृत्ती ।
 आक्षेपोऽर्थान्तन्यासो व्यतिरेको विभावना ॥ २.४ ॥
 समासातिशयोत्प्रेक्षा छेतुः सूक्ष्मो लवः क्रमः ।
 प्रेयो रसवदूर्जस्वि पर्यायोक्तं समाहितम् ॥ २.५ ॥
 उदात्तापह्नुतिश्लेषविशेषास्तुल्ययोगिता ।
 विरोधाप्रस्तुतस्तोत्रे व्याजस्तुतिनिर्देशने ॥ २.६ ॥
 सङ्कोक्तिः परिवृत्याशीः सङ्कीर्णमथ भाविकम् ।
 षति वाचामलङ्कारा दर्शिताः पूर्वसूरिभिः ॥ २.७ ॥
 नानावस्थं पदार्थानां रूपं साक्षाद्विवृण्वती ।
 स्वभावोक्तिश्च जातिश्चेत्याद्या सालङ्कृतिर्यथा ॥ २.८ ॥
 तुण्डैराताम्रकुटिलैः पक्षैर्हरितकोमलैः ।
 त्रिवर्णराजिभिः कण्ठैरेते मञ्जुगिरः शुकाः ॥ २.९ ॥
 कलकवणितगर्भेण कण्ठेनाधूर्णितेक्षणः ।
 पारावतः परिभ्रम्य रिरंसुश्रुम्भति प्रियाम् ॥ २.१० ॥
 भद्रन्नङ्गेषु रोमाञ्चं कुर्वन्मनसि निर्वृतिम् ।
 नेत्रे यामीलयन्नेष प्रियास्पर्शः प्रवर्तते ॥ २.११ ॥
 कण्ठेकालः करस्थेन कपालेनेन्दुशेपरः ।
 जटाभिः स्निग्धताम्राभिराविरासीद्दृषध्वजः ॥ २.१२ ॥
 जातिङ्कियागुणद्रव्यस्वभावाप्यानमीदृशम् ।

शास्त्रेष्वस्यैव साम्राज्यं काव्येष्वप्येतदीप्सितम् ॥ २.१३ ॥

यथाकथञ्चित्सादृश्यं यत्रोद्भूतं प्रतीयते ।

उपमा नाम तस्याः प्रपञ्चोदयं प्रदर्शयते ॥ २.१४ ॥

अम्भोरुडमिवाताम्रं मुग्धे करतलं तव ।

इति धर्मोपमा साक्षात्तुल्यधर्मप्रदर्शनात् ॥ २.१५ ॥

राज्यवमिव ते वङ्गं नेत्रे नीलोत्पले इव ।

इयं प्रतीयमानैकधर्मा वस्तूपमैव सा ॥ २.१६ ॥

त्वदाननमिवोन्निद्रमरविन्दमभूदिति ।

सा प्रसिद्धिविपर्यासाद्विपर्यासोपमेष्यते ॥ २.१७ ॥

तवाननमिवाम्भोजमम्भोजमिव ते मुषम् ।

इत्यन्योन्योपमा सेयमन्योन्योत्कर्षशंसिनी ॥ २.१८ ॥

त्वन्मुषं कमलेनैव तुल्यं नान्येन केन चित् ।

इत्यन्यसाभ्यव्यावृत्तिरियं सा नियमोपमा ॥ २.१९ ॥

पद्मं तावत्तवा-वेति मुषमन्यथ्य तादृशम् ।

अस्ति येदस्तु तत्कारित्यसावनियमोपमा ॥ २.२० ॥

समुच्चयोपमाप्यस्ति न कान्त्यैव मुषं तव ।

ह्लादनाप्येन या-वेति कर्मणोन्मुमितीदृशी ॥ २.२१ ॥

त्वय्येव त्वन्मुषं दृष्टं दृश्यते द्विवि यन्द्रमाः ।

इयत्येव भिदा नान्येत्यसावतिशयोपमा ॥ २.२२ ॥

मथ्येवास्या मुकुटश्रीरित्यलमिन्दोर्विकथनैः ।

पद्मेऽपि सा यदस्त्येवेत्यसावुत्प्रेक्षितोपमा ॥ २.२३ ॥

यदि किं सिद्धमेत्पद्मं सुष्ठु विभ्रान्तलोचनम् ।

तत्ते मुषमियं धत्तामित्यसावद्भुतोपमा ॥ २.२४ ॥

शशीत्युत्प्रेक्ष्य तन्वङ्गि त्वन्मुषं त्वन्मुषाशया ।

इन्दुमध्यनुधावामीत्येषा मोहोपमा स्मृता ॥ २.२५ ॥

किं पद्ममन्तर्भान्तालि किं ते लोलेक्षणं मुषम् ।

मम दौलायते चित्तमितीयं संशयोपमा ॥ २.२६ ॥

ન પદ્મસ્યેન્દુનિગ્રાહ્યસ્યેન્દુલજ્જાકરી ધૃતિઃ ।
 અતસ્ત્વન્મુખમેવેદમિત્યસૌ નિર્ણયોપમા ॥ ૨.૨૭ ॥
 શિશિરાંશુપ્રત્સર્પિ શ્રીમત્સુરભિગન્ધિ ચ ।
 અમ્ભોજમિવ તે વક્ત્રમિતિ શ્વેષોપમા સ્મૃતા ॥ ૨.૨૮ ॥
 સરૂપશબ્દવાચ્યત્વાત્સા સમાનોપમા યથા ।
 બાલેવોદાનમાલેયં સાલકાનનશોભિની ॥ ૨.૨૯ ॥
 પદ્મં બહુરજશ્ચન્દ્રઃ ક્ષયી તાભ્યાં તવાનનમ્ ।
 સમાનમપિ સોત્સેકમિતિ નિન્દોપમા સ્મૃતા ॥ ૨.૩૦ ॥
 બ્રહ્મણોઽપ્યુદ્ભવઃ પદ્મશ્ચન્દ્રઃ શમ્ભુશિરોધૃતઃ ।
 તૌ તુલ્યૌ ત્વન્મુખેનેતિ સા પ્રશંસોપમોચ્યતે ॥ ૨.૩૧ ॥
 ચન્દ્રેણ ત્વન્મુખં તુલ્યમિત્યાચિખ્યાસુ મે મનઃ ।
 સ ગુણો વાસ્તુ દોષો વેત્યાચિખ્યાસોપમાં વિદુઃ ॥ ૨.૩૨ ॥
 શતપત્રં શરચ્ચન્દ્રસ્ત્વદાનનમિતિ ત્રયમ્ ।
 પરસ્પરવિરોધીતિ સા વિરોધોપમા મતા ॥ ૨.૩૩ ॥
 ન જાતુ શક્તિસ્તિન્દોસ્તે મુખેન પ્રતિગર્જિતુમ્ ।
 કલક્રિનો જડસ્યેતિ પ્રતિષેધોપમૈવ સા ॥ ૨.૩૪ ॥
 મૃગેક્ષણાકુંડે તે વક્ત્રં મૃગેણૈવાહ્નિતઃ શશી ।
 તથાપિ સમ એવાસૌ નોત્કર્ષીતિ ચટૂપમા ॥ ૨.૩૫ ॥
 ન પદ્મં મુખમેવેદં ન ભૃડગૌ ચક્ષુષી ઇમે ।
 ઇતિ વિસ્પષ્ટસાદૃશ્યાત્તત્વાખ્યાનોપમૈવ સા ॥ ૨.૩૬ ॥
 ચન્દ્રારવિન્દયોઃ કાન્તિમતિક્રમ્ય મુખં તવ ।
 આત્મનૈવાભવતુલ્યમિત્યસાધારણોપમા ॥ ૨.૩૭ ॥
 સર્વપદ્મપ્રભાસારઃ સમાહૃત ઇવ ક્વચિત્ ।
 ત્વદાનનં વિભાતીતિ તામભૂતોપમાં વિદુઃ ॥ ૨.૩૮ ॥
 ચન્દ્રભિમ્બાદિવ વિષં ચન્દનાદિવ પાવકઃ ।
 પરુષા વાગિતો વક્ત્રાદિત્યસમ્ભાવિતોપમા ॥ ૨.૩૯ ॥
 ચન્દનોદકચન્દ્રાંશુચન્દ્રકાન્તાદિશીતલઃ ।
 સ્પર્શસ્તવેત્યતિશયં બોધયન્તિ બહૂપમા ॥ ૨.૪૦ ॥

यन्द्रभिम्बादिवोत्कीर्णं पद्मगर्भादिवोद्भृतम् ।
 तव तन्वद्गुणिवदनमित्यसौ विडियोपमा ॥ २.४१ ॥
 पूषण्यातप एवास्त्रीव पूषा व्योम्नीव वासरः ।
 विक्रमस्त्वय्यधात्वक्ष्मीमिति मालोपमा मता ॥ २.४२ ॥
 वाङ्मयार्थेनैव वाङ्मयार्थः कोऽपि यद्युपमीयते ।
 ओकानेकेवशब्दत्वात्सा वाङ्मयार्थोपमा द्विधा ॥ २.४३ ॥
 त्वदाननमधीराक्षमाविर्दशनदीधितिः ।
 भ्रमद्भृद्गुणमिवालक्ष्यकेसरं भाति पद्मजम् ॥ २.४४ ॥
 नलिन्या एव तन्वद्गुणास्तस्याः पद्ममिवाननम् ।
 मया मधुप्रतेनेव पायं पायमरम्यत ॥ २.४५ ॥
 वस्तु किञ्चिदुपन्यस्य न्यसनात्तत्सधर्मणः ।
 साम्यप्रतीतिरस्तीति प्रतिवस्तूपमा यथा ॥ २.४६ ॥
 नैकोऽपि त्वादृशोऽद्यापि जायमानेषु राजसु ।
 ननु द्वितीयो नास्त्येव पारिजातस्य पादपः ॥ २.४७ ॥
 अधिकेन समीकृत्य डीनमेकड्विधाविधौ ।
 यद्भ्रुवन्ति स्मृता सेयं तुल्ययोगोपमा यथा ॥ २.४८ ॥
 द्विवो जगति रक्षायै पुलोमारिर्बुवो भवान् ।
 असुरास्तेन उच्यन्ते सावलेपास्त्वया नृपाः ॥ २.४९ ॥
 कान्त्या यन्द्रमसं धाम्ना सूर्यं धैर्येण यार्णवम् ।
 राजन्ननुकरोषीति सौषा डेतूपमा मता ॥ २.५० ॥
 न लिङ्गवयने भिन्ने न डीनाधिकतापि वा ।
 उपमादृषणायालं यत्रोद्भ्रगो न धीमताम् ॥ २.५१ ॥
 स्त्रीव गच्छति षण्णोऽयं वक्त्येषा स्त्री पुमानिव ।
 प्राणा एव प्रियोऽयं मे विधा धनमिवाङ्गिता ॥ २.५२ ॥
 भवानिव महीपाल देवराजो विराजते ।
 अलमंशुमतः कक्षामारोढुं तेजसा नृपः ॥ २.५३ ॥
 एत्येवमादौ सौभाग्यं न जडत्येव जातु चित् ।

अस्त्येव क्व सिद्धुद्वेगः प्रयोगे वाग्विदां यथा ॥ २.५४ ॥
 उंसीव धवलश्चन्द्रः सरांसीवामलं नभः ।
 भर्तृभक्तो भटः श्वेव भद्योतो भाति भानुवत् ॥ २.५५ ॥
 षट्शतं वर्ज्यते सद्यः काराणं तत्र चिन्त्यताम् ।
 गुणघोषविचाराय स्वयमेव मनीषिभिः ॥ २.५६ ॥
 धववद्वायथाशब्दाः समाननिभसन्निभाः ।
 तुल्यसङ्घाशनीकाशप्रकाशप्रतिरूपकाः ॥ २.५७ ॥
 प्रतिपक्षप्रतिद्वन्द्वप्रत्यनीकविरोधिनः ।
 सद्यःसद्यःसंवादिशजातीयानुवादिनः ॥ २.५८ ॥
 प्रतिभिम्बप्रतिच्छन्दस्यसमसम्भिताः ।
 सलक्षणासदृक्षाभसपक्षोपमितोपमाः ॥ २.५९ ॥
 कल्पदेशीयदेश्यादिः प्रथ्यप्रतिनिधी अपि ।
 सवर्णतुलितौ शब्दौ ये यान्यनार्थवादिनः ॥ २.६० ॥
 समासश्च बहुव्रीहिः शशाङ्कुवदनादिषु ।
 स्पर्धते जयति द्वेष्टि द्रुष्यति प्रतिगर्जति ॥ २.६१ ॥
 आङ्कोशत्यवजानाति कर्तयति निन्दति ।
 विडम्बयति सन्धत्ते उसतीर्ष्यत्यसूयति ॥ २.६२ ॥
 तस्य मुष्णाति सौभाग्यं तस्य कान्तिं विलुम्पति ।
 तेन सार्धं विगृह्णाति तुलां तेनाधिरोहति ॥ २.६३ ॥
 तत्पद्य्यां पदं धत्ते तस्य कक्षां विगाहते ।
 तमन्वेत्यनुब्रूयति तच्छीलं तन्निषेधति ॥ २.६४ ॥
 तस्य यानुकरोतीति शब्दाः सादृश्यसूयकाः ।
 उपमायामिमे प्रोक्ताः कवीनां बुद्धिसौष्यदाः ॥ २.६५ ॥ इत्युपमायकम् ॥
 उपमैव तिरोभूतभेदा रूपकमुच्यते ।
 यथा भाङ्गलता पाणिपत्रं यरणापल्लवः ॥ २.६६ ॥
 अङ्गुल्यः पल्लवान्यासन्दुसुमानि नपार्षिषः ।
 भाङ्गु लते वसन्तश्रीस्त्वं नः प्रत्यक्षयारिणी ॥ २.६७ ॥

धृत्येतदसमस्ताभ्यं समस्तं पूर्वरूपकम् ।
 स्मितं मुष्पेन्दोर्जयोत्सनेति समस्तव्यस्तरूपकम् ॥ २.६८ ॥
 ताम्राङ्गुलिदलश्रेणि नभदीधितिकेसरम् ।
 ध्रियते मूर्ध्नि भूपालैर्भवच्चरणापङ्कजम् ॥ २.६९ ॥
 अङ्गुल्याद्यै दलादित्वं पादे चारोप्य पद्मताम् ।
 तद्योग्यस्थानविन्यासादेतत्सकलरूपकम् ॥ २.७० ॥
 अकस्मादेव ते यद्विडे स्फुरिताधरपल्लवम् ।
 मुषं मुक्तारुथो धत्ते धर्मात्मःकलामञ्जरीः ॥ २.७१ ॥
 मञ्जरीकृत्यधर्मात्मः पल्लवीकृत्य चाधरम् ।
 नान्यथा कृतमत्रास्यमतोऽवयवरूपकम् ॥ २.७२ ॥
 वल्लितभु गलद्धर्मजलमालोडितेक्ष्णम् ।
 विवृणोति मदावस्थामिदं वदनपङ्कजम् ॥ २.७३ ॥
 अविदुत्य मुष्पाङ्गानि मुष्पमेवारविन्दताम् ।
 आसीद्भ्रमितमत्रेदमतोऽवयविरूपकम् ॥ २.७४ ॥
 मद्यपाटलगाण्डेन रक्तनेत्रोत्पलेन ते ।
 मुष्पेन मुग्धः सोऽप्येष जनो रागमयः क्तः ॥ २.७५ ॥
 अेकाङ्गरूपकं चैतदेवं द्विप्रभृतीन्ध्रियि ।
 अङ्गानि रूपयन्त्यत्र योगायोगौ भिदाकरी ॥ २.७६ ॥
 स्मितपुष्पोज्ज्वलं लोलनेत्रभृङ्गमिदं मुष्पम् ।
 धृति पुष्पाद्धिरेष्णाणां सङ्गत्या युक्तरूपकम् ॥ २.७७ ॥
 धृदमार्द्रस्मितजयोत्सं स्निग्धनेत्रोत्पलं मुष्पम् ।
 धृति जयोत्सोत्पलायोगाद्युक्तं नाम रूपकम् ॥ २.७८ ॥
 रूपराद्यङ्गिनोऽङ्गानां रूपराडुपराश्रयात् ।
 रूपकं विषमं नाम ललितं जायते यथा ॥ २.७९ ॥
 मद्यरक्तकपोलेन मन्मथस्त्वन्मुष्पेन्दुना ।
 नर्तितभ्रूलतेनालं मर्दितुं भुवनत्रयम् ॥ २.८० ॥
 उरिपादः शिरोलज्जङ्घुङ्गन्याजलांशुकः ।
 जयत्यसुरनिःशङ्कसुरानन्दोत्सवध्वजः ॥ २.८१ ॥

विशेषासमग्रस्य रूपं केतोर्यदीदृशम् ।
 पादे तदर्पणद्वैतस्यविशेषरूपकम् ॥ २.८२ ॥
 न मीलयति पद्मानि न नभोऽप्यवगाढते ।
 त्वन्मुष्णैर्मुर्मासूनां उरणाथैव कल्पते ॥ २.८३ ॥
 अडिया यन्द्रकार्याणामन्यकार्यस्य य ङ्किया ।
 अत्र सन्दर्शयते यस्माद्भिरुद्धं नाम रूपकम् ॥ २.८४ ॥
 गाम्भीर्येण समुद्रोऽसि गौरवेणासि पर्वतः ।
 कामदत्वाय्य लोका नामसि त्वं कल्पपादपः ॥ २.८५ ॥
 गाम्भीर्यप्रमुष्णैरत्र उेतुभिः सागरो गिरिः ।
 कल्पद्रुमश्च ङ्कियते तद्विदं उेतुरूपकम् ॥ २.८६ ॥
 राजकुंसोपभोगार्द्धं भ्रमरप्रार्थ्यसौरभम् ।
 सभि वङ्त्राम्बुजमिदं तवेति श्लिष्टरूपकम् ॥ २.८७ ॥
 षष्टं साधर्म्यवैधर्म्यदर्शनाद्गौणमुप्ययोः ।
 उपमाव्यतिरेकाभ्यं रूपकाद्वितयं यथा ॥ २.८८ ॥
 अयमालोडितस्त्रायो मदेन मुपयन्द्रमाः ।
 सन्नद्धोदयरागस्य यन्द्रस्य प्रतिगर्जति ॥ २.८९ ॥
 यन्द्रमाः पीयते देवैर्मया त्वन्मुपयन्द्रमाः ।
 असमग्रोऽप्यसौ शश्वदापूर्णा मण्डलः ॥ २.९० ॥
 मुपयन्द्रस्य यन्द्रत्वमित्यमन्योपतापिनः ।
 न ते सुन्दरि संवादीत्येतदाक्षेपरूपकम् ॥ २.९१ ॥
 मुष्णैरुपि ते यद्विडं मां निर्दलति निर्दयम् ।
 भाग्यदोषान्ममैवेति तत्समाधानरूपकम् ॥ २.९२ ॥
 मुष्णपङ्कजरङ्गेऽस्मिन्भूलतानर्तकी तव ।
 लीलानृत्यं करोतीति रभ्यं रूपकरूपकम् ॥ २.९३ ॥
 नैतन्मुपमिदं पद्मं त नेत्रे भ्रमराविभौ ।
 येतानि केसराण्येव नैता दन्तार्थिषस्तव ॥ २.९४ ॥
 मुष्णादित्वं निवर्त्यैव पद्मादित्वेन रूपणात् ।

उद्भावितगुणोत्कर्षं तत्त्वापह्नवरूपकम् ॥ २.८५ ॥

न पर्यन्तो विकल्पानां रूपकोपभयोरतः ।

द्विज्जात्रं दर्शितं धीरैरनुक्तमनुभीयताम् ॥ २.८६ ॥ इति रूपकयकम् ॥

जातिद्विधागुणद्रव्यवायिनैकत्र वर्तिना ।

सर्ववाक्योपकारश्चेत्तमाहुर्दीपकं यथा ॥ २.८७ ॥

पवनो दक्षिणः पार्श्वं श्रुत्वा उरति वीरुधाम् ।

स भेवावनताङ्गीनां मानभङ्गाय कल्पते ॥ २.८८ ॥

यरन्ति यतुरभ्योधिबेधोधानेषु दन्तिनः ।

यकवालाद्भ्रुकुञ्जेषु कुन्दासो गुणाश्च ते ॥ २.८९ ॥

श्यामलाः प्रावृषेण्याभिर्दिशो जूमूतपङ्क्तिभिः ।

भुवश्च सुकुमाराभिर्नवशाद्गलराजिभिः ॥ २.९० ॥

विषगुना विक्रमस्थेन दानवानां विभूतयः ।

क्वापि नीताः कुतोऽध्यासत्रानीता देवेतर्द्धयः ॥ २.९०१ ॥

इत्यादिदीपकान्युक्तान्येवं मध्यान्तयोरपि ।

वाक्ययोर्दशयिष्यामः कानि चित्तानि तद्यथा ॥ २.९०२ ॥

नृत्यन्ति नियुलोत्सङ्गे गायन्ति य कलापिनः ।

भङ्गन्ति य पयोदेषु दृशो लषांश्रुगर्भिणीः ॥ २.९०३ ॥

मन्दो गन्धवहः क्षारो वह्निरिन्दुश्च जायते ।

यर्थायन्तनपातश्च शस्त्रपातः प्रवासिनाम् ॥ २.९०४ ॥

जलं जलधरोद्गीर्णं कुलं गृहशिष्यैः ॥ २.९०५ ॥

यलं य तडितां दाम् बलं कुसुमधन्वनः ॥ २.९०५ ॥

त्वया नीलोत्पलं कर्णो स्मरेण्णास्त्रं शरासने ।

मयापि मरणे येतस्त्रयमेतत्समं कृतम् ॥ २.९०६ ॥

शुकलः श्वेतार्थिषो वृद्ध्यै पक्षः पञ्चशरस्य सः ।

स य रागस्य रागोऽपि यूनां रत्युत्सवश्रियः ॥ २.९०७ ॥

इत्यादिदीपकत्वेऽपि पूर्वपूर्वव्यपेक्षिणी ।

वाक्यमाला प्रयुक्तेति तन्मालादीपकं मतम् ॥ २.९०८ ॥

અવલેપમનઙ્ગસ્ય વર્ધયન્તિ બલાહકાઃ ।
 કર્શયન્તિ તુ ધર્મસ્ય મારુતોઽદ્ભૂતશીકરાઃ ॥ ૨.૧૦૯ ॥
 અવલેપપદેનાત્ર બલાહકપદેન ચ ।
 ક્ષિયે વિરુદ્ધે સંયુક્તે તદ્વિરુદ્ધાર્થદીપકમ્ ॥ ૨.૧૧૦ ॥
 હરત્યાભોગમાશાનાં ગૃહ્ણાતિ જ્યોતિષાં ગણમ્ ।
 આદત્તે ચાદ્ય મે પ્રાણાનસૌ જલધરાવલી ॥ ૨.૧૧૧ ॥
 અનેકશાબ્દોપાદાનાઽસ્તિચૈકવાત્ર દીપ્યતે ।
 યતો જલધરાવલ્યા તસ્માદેકાર્થદીપકમ્ ॥ ૨.૧૧૨ ॥
 હૃદયગન્ધવહાસ્તુઙ્ગાસ્તમાલશ્યામલત્વિષઃ ।
 દિવિ ભ્રમન્તિ જીમૂતા ભુવિ ચૈતે મતઙ્ગજાઃ ॥ ૨.૧૧૩ ॥
 અત્ર ધર્મૈરભિન્નાનામભ્રાણાં દન્તિનાં તથા ।
 ભ્રમણેનૈવ સમ્બન્ધ ઇતિ શ્લિષ્ટાર્થદીપકમ્ ॥ ૨.૧૧૪ ॥
 અનેનૈવ પ્રકારેણ શેષાણામપિ દીપકે ।
 વિકલ્યાનામવગતિર્વિધાતવ્યા વિચક્ષણૈઃ ॥ ૨.૧૧૫ ॥ ઇતિ દીપકચક્રમ્ ॥
 અર્થાવૃત્તિઃ પદાવૃત્તિરુભયાવૃત્તિરેવ ચ ।
 દીપકસ્થાન એવેષ્ટમલહુરત્રયં યથા ॥ ૨.૧૧૬ ॥
 વિકસન્તિ કદમ્બાનિ સ્ફુટન્તિ કુટજદ્રુમાઃ ।
 ઉન્મીલન્તિ ચ કન્દલ્યો દલન્તિ કકુભાનિ ચ ॥ ૨.૧૧૭ ॥
 ઉલ્કણ્ઠયતિ મેઘાનાં માલા વૃન્દં કલાપિનામ્ ।
 યૂનાં ચોલ્કણ્ઠયત્યેષ માનસં મકરધ્વજઃ ॥ ૨.૧૧૮ ॥
 જિત્વા વિશ્વં ભવાનત્ર વિહરત્યવરોધનૈઃ ।
 વિહરત્વપ્સરોભિસ્તે શિપુવર્ગો દિવં ગતઃ ॥ ૨.૧૧૯ ॥ ઇત્યાવૃત્તિચક્રમ્ ॥
 પ્રતિષેધોક્તિરાક્ષેપસ્ત્રૈકાવ્યાપેક્ષયા ત્રિધા ।
 અથાસ્ય પુનરાક્ષેપ્યભેદાનન્ત્યાદનન્તતા ॥ ૨.૧૨૦ ॥
 અનઙ્ગઃ પચ્ચભિઃ પુષ્પૈર્વિશ્વં વ્યજયતેષુભિઃ ।
 ઇત્યસમ્ભાવ્યમથવા વિચિત્રા વસ્તુશક્તયઃ ॥ ૨.૧૨૧ ॥
 ઇત્યનઙ્ગજયાયોગબુદ્ધિર્હેતુબલાદિહ ।
 પ્રવૃત્તૈવ યદાક્ષિમા વૃત્તાક્ષેપઃ સ ઇદૃશઃ ॥ ૨.૧૨૨ ॥

कुतः कुवलयं कर्णो करोषि कलभाषिणि ।
 किमपाङ्गमपर्याप्तमस्मिन्कर्मणि मन्यसे ॥ २.१२३ ॥
 स वर्तमानाक्षेपोऽयं कुर्वत्येवासितोत्पलम् ।
 कर्णो का चित्रियेणैवं याट्टकारेण रुध्यते ॥ २.१२४ ॥
 सत्यं ब्रवीमि न त्वं मां द्रष्टुं वल्लभ लप्स्यसे ।
 अन्यथुम्भनसङ्कान्तलाक्षारक्तेन यक्षुष ॥ २.१२५ ॥
 सोऽयं भविष्यदाक्षेपः प्रागेवातिमनस्विनी ।
 कदाचिदपराधोऽस्य भावीत्येवमरुन्ध्र यत् ॥ २.१२६ ॥
 तव तन्वङ्गि मिथ्यैव वृढमङ्गेषु मार्दवम् ।
 यद्वि सत्यं मूढस्येव किमकाण्डे रुजन्ति माम् ॥ २.१२७ ॥
 धर्माक्षेपोऽयमाक्षिप्तमङ्गनागात्रमार्दवम् ।
 कामुकैर्न यदत्रैवं कर्माणा तद्विरोधिना ॥ २.१२८ ॥
 सुन्दरी सा न वेत्येष विवेकः केन जायते ।
 प्रभामात्रं छि तरलं दृश्यते न तदाश्रयः ॥ २.१२९ ॥
 धर्म्याक्षेपोऽयमाक्षिप्तो धर्मा धर्म प्रभाह्वयम् ।
 अनुज्ञायैव यद्रूपमत्याश्चर्यं विवक्षता ॥ २.१३० ॥
 यक्षुषी तव रज्येते स्फुरत्यधरपल्लवः ।
 भ्रुवौ च भ्रुगे न तथाप्यदुष्टस्यास्ति मे भयम् ॥ २.१३१ ॥
 स शेष कारणाक्षेपः प्रधानं कारणं भियः ।
 स्वापराधो निषिद्धोऽत्र यत्रियेण पटीयसा ॥ २.१३२ ॥
 दूरे प्रियतमः सोऽयमागतो जलदागमः ।
 दृष्टश्च कृत्वा निशुला न मृता यास्मि किं न्विदम् ॥ २.१३३ ॥
 कार्याक्षेपः स कार्यस्य मरणस्य निवर्तनात् ।
 तत्कारणमुपन्यस्य दारुणं जलदागमम् ॥ २.१३४ ॥
 न चिरं मम तापाय तव यात्रा भविष्यति ।
 यद्वि यास्यसि यातव्यमलमाशङ्कयात्र ते ॥ २.१३५ ॥
 एत्यनुज्ञामुष्पेनैव कन्तस्याक्षिप्यते गतिः ।

મરણં સૂચયન્ત્યૈવ સોઽનુજ્ઞાક્ષેપ ઉચ્યતે ॥ ૨.૧૩૬ ॥
 ધનં ચ બહુ લભ્યં તે સુખં ક્ષેમં ચ વર્ત્મનિ ।
 ન ચ મે પ્રાણસન્દેહસ્તથાપિ પ્રિય મા સ્મ ગાઃ ॥ ૨.૧૩૭ ॥
 ઇત્યાચક્ષાણયા હેતૂન્પ્રિયયાત્રાનુબન્ધિનઃ ।
 પ્રભુત્યેનૈવ રુદ્ધસ્તત્પ્રભુત્વાક્ષેપ ઉચ્યતે ॥ ૨.૧૩૮ ॥
 જીવિતાશા બલવતી ધનાશા દુર્બલા મમ ।
 ગચ્છ તિષ્ઠ વા કાન્ત સ્વાવસ્થા તુ નિવેદિતા ॥ ૨.૧૩૯ ॥
 અસાવનાદરાક્ષેપો યદનાદરવદ્રયઃ ।
 પ્રિયપ્રયાણં રુન્ધત્યા પ્રયુક્તમિહ રક્તયા ॥ ૨.૧૪૦ ॥
 ગચ્છ ગચ્છસિ ચેત્કાન્ત પન્થાનઃ સન્તુ તે શિવાઃ ।
 મમાપિ જન્મ તત્રૈવ ભૂયાઘૃત્ર ગતો ભવાન્ ॥ ૨.૧૪૧ ॥
 ઇત્યાશીર્વચનાક્ષેપો યદાશીર્વાદવર્ત્મના ।
 સ્વાવસ્થાં સૂચયન્ત્યૈવ કાન્તયાત્રા નિષિધ્યતે ॥ ૨.૧૪૨ ॥
 યદિ સત્યૈવ યાત્રા તે કાપ્યન્યા મૃગ્યતાં ત્વયા ।
 અહમઘૈવ રુદ્ધાસ્મિ રન્ધ્રાપેક્ષેણ મૃત્યુના ॥ ૨.૧૪૩ ॥
 ઇત્યેષ પરુષાક્ષેપઃ પરુષાક્ષરપૂર્વકમ્ ।
 કાન્તસ્થાક્ષિપ્યતે યસ્માત્પ્રસ્થાનં પ્રેમનિઘ્નયા ॥ ૨.૧૪૪ ॥
 ગન્તા ચેદ્રચ્છ તૂર્ણાં તે કર્ણો યાન્તિ પુરા સ્વાઃ ।
 આર્તબન્ધુમુખોદ્ગોર્ણાઃ પ્રયાણપરિપન્થિનઃ ॥ ૨.૧૪૫ ॥
 સાચિવ્યાક્ષેપ એવૈષ યદત્ર પ્રતિષિધ્યતે ।
 પ્રિયપ્રયાણં સાચિવ્યં કુર્વત્યેવાતિરક્તયા ॥ ૨.૧૪૬ ॥
 ગચ્છેતિ વક્તુમિચ્છામિ મત્પ્રિય ત્વત્પ્રિયૈષિણી ।
 નિર્ગચ્છતિ મુખાદ્ગોર્ણી મા ગા ઇતિ કરોમિ કિમ્ ॥ ૨.૧૪૭ ॥
 યત્ત્રાક્ષેપઃ સ યત્સ્ય કૃતસ્થાનિષ્ટવસ્તુનિ ।
 વિપરીતકૃલોત્પત્તેરાનર્થક્યોપદર્શનાત્ ॥ ૨.૧૪૮ ॥
 ક્ષણં દર્શનવિઘ્નાય પક્ષમસ્પન્દાય કુપ્યતઃ ।
 પ્રેમણઃ પ્રયાણં ત્વં બ્રૂહિ મયા તસ્યેષ્ટમિષ્યતે ॥ ૨.૧૪૯ ॥

सोऽयं परवशाक्षेपो यत्प्रेमपरतन्त्रया ।
तथा निषिध्यते यात्रान्यस्थार्थसोपसूयनत् ॥ २.१५० ॥
सखिष्ये विरलं नाथ द्रव्यदृश्याञ्जनं मम ।
यदक्तनेत्रां कन्दर्पः प्रलर्ता मां न पश्यति ॥ २.१५१ ॥
दुष्करं श्रुवनोपायमुपन्यस्योपरुध्यते ।
पत्युः प्रस्थानमित्यादुरुपायाक्षेपमीदृशम् ॥ २.१५२ ॥
प्रवृत्तैव प्रयामीति वाणी वल्लभ ते मुष्मात् ।
अथतापि त्वयेदानीं मन्दप्रेम्णा ममास्ति डिम् ॥ २.१५३ ॥
शेषाक्षेपोऽयमुद्भ्रिक्तस्नेहनिर्घ्नितात्मना ।
संरब्धया प्रियारब्धं प्रयाणं यन्निषिध्यते ॥ २.१५४ ॥
मुग्धा कान्तस्य यात्रोक्तिश्रवणादेव मूर्छिता ।
बुद्ध्या वक्ति प्रियं दृष्ट्वा किं शिरेणागतो भवान् ॥ २.१५५ ॥
एति तत्कालसम्भूतमूर्छयाक्षिप्यते गतिः ।
कान्तस्य कातराक्ष्या यन्मूर्छाक्षेप स एदृशः ॥ २.१५६ ॥
नाघ्रातं न कृतं कर्णो स्त्रीभिर्मधुनि नार्पितम् ।
त्वद्दूषिषां दीर्घिकास्येव विशीर्णं नीलमुत्पलम् ॥ २.१५७ ॥
असावनुकोशाक्षेपः सानुकोशमिवोत्पले ।
व्यावर्त्यं कर्म तद्योग्यं शोच्यावस्थोपदर्शनात् ॥ २.१५८ ॥
अमृतात्मनि पद्मानां द्वेष्टरि स्निग्धतारके ।
मुषेन्दौ तव सत्यस्मिन्नपरेण किमिन्दुना ॥ २.१५९ ॥
एति मुष्येन्दुराक्षिभो गुणान्गौणेन्दुवर्तिनः ।
तत्समान्दर्शयित्वेह श्लिष्टाक्षेपस्तथाविधः ॥ २.१६० ॥
अर्थो न सम्भूतः कश्चिन्न विधा का विद्विषिता ।
न तपः सञ्चिन्तं किं चिद्गतं य सकलं वयः ॥ २.१६१ ॥
असावनुशयाक्षेपो यस्मादनुशयोत्तरम् ।
अर्थाङ्गनादेव्यावृत्तिर्दशितेऽगतायुषा ॥ २.१६२ ॥
किमयं शरदम्भोदः किं वा लंसकदम्भकम् ।
रुतं नूपुरसंवादि श्रूयते तन्न तोयदः ॥ २.१६३ ॥

ઇત્યયં સંશયાક્ષેપઃ સંશયો યન્નિવર્ત્યતે ।
 ધર્મેણ હંસસુલભેનાસ્પૃષ્ઠધનજાનિતા ॥ ૨.૧૬૪ ॥
 ચિત્રમાકાન્તાવિશ્વોડપિ વિક્રમસ્તે ન તૃપ્યતિ ।
 કદા વા દૃશ્યતે તૃમિરુદીર્ણસ્ય હવિર્ભુજઃ ॥ ૨.૧૬૫ ॥
 અયમર્થાન્તરાક્ષેપઃ પ્રકાન્તો યન્નિવાર્યતે ।
 વિસ્મયોડર્થન્તરસ્યેહ દર્શનાત્તત્સધર્મણઃ ॥ ૨.૧૬૬ ॥
 ન સ્તૂયસે નરેન્દ્ર ત્વં દદાસીતિ કદા ચન ।
 સ્વમેવ મત્વા ગૃહ્ણન્તિ યતસ્ત્વધ્દુનમર્થિનઃ ॥ ૨.૧૬૭ ॥
 ઇત્યેવમાદિરાક્ષેપો હેત્વાક્ષેપ ઇતિ સ્મૃતઃ ।
 અનેનૈવ દિશાન્ચેડપિ વિકલ્પાઃ શક્યમૂહિતુમ્ ॥ ૨.૧૬૮ ॥ ઇત્યાક્ષેપચક્રમ્ ॥
 જ્ઞેયહૃસોડર્થાન્તરન્યાસો વસ્તુ પ્રસ્તુત્ય કિં ચન ।
 તત્સાધનસામર્થસ્ય ન્યાસો યોડન્યસ્ય વસ્તુનઃ ॥ ૨.૧૬૯ ॥
 વિશ્વવ્યાપી વિશેષસ્થઃ શ્લેષાવિદ્યો વિરોધવાન્ ।
 અયુક્તકારી યુક્તાત્મા યુક્તાયુક્તો વિપર્યયઃ ॥ ૨.૧૭૦ ॥
 ઇત્યેવમાદયો ભેદાઃ પ્રયોગેષ્વસ્ય લક્ષિતાઃ ।
 ઉદાહરણમાલૈષાં રૂપવ્યક્ત્યૈ નિદર્શ્યતે ॥ ૨.૧૭૧ ॥
 ભગવન્તૌ જગન્નેત્રે સૂર્યાચન્દ્રમસાવપિ ।
 પશ્ય ગચ્છત એવાસ્તં નિયતિઃ કેન લઙ્ઘ્યતે ॥ ૨.૧૭૨ ॥
 પયોમુચઃ પરીતાપં હરન્ત્યેવ શરીરિણામ્ ।
 નવાત્મલાભો મહતાં પરદુઃખોપશાન્તયે ॥ ૨.૧૭૩ ॥
 ઉત્પાદ્યતિ લોકસ્ય પ્રીતિં મલયમારુતઃ ।
 નનુ દાક્ષિણ્યસમ્પન્નઃ સર્વસ્ય ભવતિ પ્રિયઃ ॥ ૨.૧૭૪ ॥
 જગદાનન્દયત્યેષ મલિનોડપિ નિશાકરઃ ।
 અનુગૃહ્ણતિ હિ પરાન્સદોષોડપિ દ્વિજેશ્વરઃ ॥ ૨.૧૭૫ ॥
 મધુપાનકલાત્કણ્ઠાન્નિર્ગતોડપ્યલિનાં ધ્વનિઃ ।
 કટુર્ભવતિ કર્ણસ્ય કામિનાં પાપમીદૃશમ્ ॥ ૨.૧૭૬ ॥
 અયં મમ દહત્યઙ્ગમમ્ભોજદલસંસ્તરઃ ।

दुताशनप्रतिनिधिर्दाहात्मा ननु युज्यते ॥ २.१७७ ॥

क्षिणोत्तु कामं शीतांशुः किं वसन्तो द्युनोति माम् ।
मलिनाचरितं कर्म सूरभेर्नवसाम्प्रतम् ॥ २.१७८ ॥

कुमुदान्यपि दाहाय किमयं कमलाकरः ।
न लीन्दुगुह्येषूगेषु सूर्यगुह्यो मधुर्भवेत् ॥ २.१७९ ॥ इत्यर्थान्तरन्यासयकम् ॥

शब्दोपात्ते प्रातीते वा सादृश्ये वस्तुनोर्द्धयोः ।
तत्र यद्भेदकथनं व्यतिरेकः स कथ्यते ॥ २.१८० ॥

घैर्यलावाण्यगाम्भीर्यप्रमुञ्चैस्त्वमुदन्वतः ।
गुणैस्तुल्योऽसि भेदस्तु वपुषैवेदृशेन ते ॥ २.१८१ ॥

इत्येकव्यतिरेकोऽयं धर्मैर्लौकिकवर्तिना ।
प्रतीतिविषयप्राभेर्भेदस्योभयवर्तिनः ॥ २.१८२ ॥

अभिन्नवेलौ गम्भीरावम्बुराशिर्भवानपि ।
असावञ्जनसङ्काशस्त्वं तु यामीकरद्युतिः ॥ २.१८३ ॥

उभयव्यतिरेकोऽयमुभयोर्भेदकौ गुणौ ।
काष्यर्ष्यं पिशङ्गता योभौ यत्पृथग्दर्शिताविड ॥ २.१८४ ॥

त्वं समुद्रश्च दुर्वारौ मलासत्त्वौ सतेजसौ ।
अयं तु युवयोर्भेदः स जडात्मा पटुर्भवान् ॥ २.१८५ ॥

स शेष श्लेषरूपत्वात्सश्लेष इति गृह्यताम् ।
साक्षेपश्च सङ्केतश्च दृश्यते तदपि द्वयम् ॥ २.१८६ ॥

स्थितिमानपि धीरोऽपि रत्नानामाकरोऽपि सन् ।
तव कक्षां न यात्येव मलिनो मकरालयः ॥ २.१८७ ॥

वलन्नपि मर्ली कृत्स्नां सशैलद्वीपसागराम् ।
भर्तृभावाद्भुजङ्गानां शेषस्त्वत्तो निःकृष्यते ॥ २.१८८ ॥

शब्दोपादानसादृश्यव्यतिरेकोऽयमीदृशः ।
प्रतीयमानसादृश्योऽप्यस्ति सोऽप्यभिधीयते ॥ २.१८९ ॥

त्वन्मुपं कमलं येति द्वयोरप्यनयोर्भेदा ।
कमलं जलसंरोहि त्वन्मुपं त्वदृपाश्रयम् ॥ २.१९० ॥

અભૂવિલાસમસ્પૃષ્ટમદરાગં મૃગેક્ષણમ્ ।
 ઇદં તુ નયનદ્રન્દ્રં તવ તગુણભૂષિતમ્ ॥ ૨.૧૯૧ ॥
 પૂર્વસ્મિન્ભેદમાત્રોક્તિરસ્મિન્નાધિક્યદર્શનમ્ ।
 સદૃશવ્યતિરેકશ્ચ પુનરન્યઃ પ્રદર્શ્યતે ॥ ૨.૧૯૨ ॥
 ત્વન્મુખં પુણ્ડરીકં ચ કુલ્લે સુરભિગન્ધિની ।
 ભ્રમદ્ભ્રમરમમ્ભોજં લોલનેત્રં મુખં તુ તે ॥ ૨.૧૯૩ ॥
 ચન્દ્રોડયમમ્બરોત્તંસો હંસોડયં તોયભૂષણમ્ ।
 નભો નક્ષત્રમાલીદમુદ્ગુલ્લકુમુદં પયઃ ॥ ૨.૧૯૪ ॥
 પ્રતીચ્છાનશૌકલ્યાદિસામ્યયોર્વિયદમ્ભસોઃ ।
 કૃતઃ પ્રતીતશુદ્ધ્યોશ્ચ ભેદોડસ્મિન્શન્દ્રહંસયોઃ ॥ ૨.૧૯૫ ॥
 પૂર્વત્ર શાબ્દવત્સામ્યમુભયત્રાપિ ભેદકમ્ ।
 ભૃગુનેત્રાદિ તુલ્યં તત્સદૃશવ્યતિરેકતા ॥ ૨.૧૯૬ ॥
 અરત્નાલોકસંહાર્યમહાર્યં સૂર્યરશ્મિભિઃ ।
 દૃષ્ટિરોધકરં યૂનાં યૌવનપ્રભવં તમઃ ॥ ૨.૧૯૭ ॥
 સજાતીવ્યતિરેકોડયં તમોજાતેરિદં તમઃ ।
 દૃષ્ટિરોધિતયા તુલ્યં ભિન્નમન્યૈરદર્શિં તત્ ॥ ૨.૧૯૮ ॥ ઇતિ વ્યતિરેકચક્રમ્ ॥
 પ્રસિદ્ધહેતુવ્યાવૃત્તયા યત્કિચ્ચિટ્કારણાન્તરમ્ ।
 યત્ર સ્વાભાવિકત્વં વા વિભાવ્યં સા વિભાવના ॥ ૨.૧૯૯ ॥
 અપીતક્ષીબકાદમ્બમસમ્મૃષ્ટાભલામ્બરમ્ ।
 અપ્રસાદિતશુદ્ધામ્બુ જગદાસીન્મનોહરમ્ ॥ ૨.૨૦૦ ॥
 અનજ્જિતાસિતા દૃષ્ટિર્ભૂરનાવર્જિતા નતા ।
 અરજ્જિતોડરુણશ્ચાયમધરસ્તવ સુન્દરિ ॥ ૨.૨૦૧ ॥
 યદપીતાદિજન્યં સ્યાત્ક્ષીભત્વાધન્યહેતુજમ્ ।
 અહેતુકં ચ તસ્યેહ વિવક્ષેત્યવિરુદ્ધતા ॥ ૨.૨૦૨ ॥
 વકુત્રં નિસર્ગસુરભિ વપુરવ્યાજસુન્દરમ્ ।
 અકારણરિપુશ્ચન્દ્રો નિર્નિમિત્તાસુહૃત્સ્મરઃ ॥ ૨.૨૦૩ ॥
 નિસર્ગાદિપદૈરત્ર હેતુઃ સાક્ષાન્નિવર્તિતઃ ।
 ઉક્તં ચ સુરભિત્વાદિ ફલં તત્સા વિભાવના ॥ ૨.૨૦૪ ॥ ઇતિ વિભાવનાચક્રમ્ ॥

वस्तु किञ्चिदभिप्रेत्य तत्तुल्यस्थान्यवस्तुनः ।
 उक्तिः सङ्क्षेपवृत्तत्वात्सा समासोक्तिरिष्यते ॥ २.२०५ ॥
 पिबन्मधु यथाकामं भ्रमरः कुलपङ्कजे ।
 अप्यसन्नद्धसौरभ्यं पश्य युम्भति कुम्भलम् ॥ २.२०६ ॥
 एति प्रौढाङ्गनाभद्धरतिलीलस्य रागिणः ।
 कस्यां चिद्विड् बालायामिच्छावृत्तिर्विभाव्यते ॥ २.२०७ ॥
 विशेष्यमात्रभिन्नापि तुल्याकारविशेषणम् ।
 अस्यसावपरायस्ति भिन्नाभिन्नविशेषणम् ॥ २.२०८ ॥
 वृद्धमूलः कृलभरैः पुष्पान्ननिशमर्धिनः ।
 सान्द्रच्छायो मलावृक्षः सोऽयमासादितो मया ॥ २.२०९ ॥
 अनल्पविटपाभोगः कृलपुष्पसमृद्धिमान् ।
 सोऽश्नयः स्थैर्यवान्दृष्ट्वादेष लब्धो मया द्रुमः ॥ २.२१० ॥
 उभयत्र पुमान्शुद्धिदृष्टत्वेनोवर्णितः ।
 सर्वे साधारणम् धर्माः पूर्वत्रान्यत्र तु द्वयम् ॥ २.२११ ॥
 निवृत्त्यालसंसर्गो निसर्गमधुराशयः ।
 अयमम्भोनिधिः कष्टं कालेन परिशुष्यति ॥ २.२१२ ॥
 एत्यापूर्वसमासोक्तिः पूर्वधर्मनिवर्तनात् ।
 समुद्रेण समानस्य पुंसो व्यापत्तिसूचनात् ॥ २.२१३ ॥ एति समासोक्तिचङ्गम् ॥
 विवक्षा या विशेषस्य लोकासीमातिवर्तिनी ।
 असावतिशयोक्तिः स्यादलङ्कारोत्तमा यथा ॥ २.२१४ ॥
 मल्लिकामालारिणः सर्वाङ्गीणार्द्रयन्तनाः योमः सर्वाङ्गं व्याप्नोतीति सर्वाङ्गीणम् ।
 क्षौभवत्यो न लक्ष्यन्ते ज्योत्स्नायामभिसारिकाः ॥ २.२१५ ॥
 यन्द्रातपस्य बाहुल्यमुक्तमुत्कर्षवत्तया ।
 संशयातिशयादीनां व्यञ्ज्यै किं चिन्निरुद्ध्यते ॥ २.२१६ ॥
 स्तनयोर्जघनस्यापि मध्ये मध्यं प्रिये तव ।
 अस्ति नास्तीति सन्देहो न मेऽद्यापि निवर्तते ॥ २.२१७ ॥
 निर्णेतुं शक्यमस्तीति मध्यं तव नितम्बिनि ।

અન્યથાનુપપત્યૈવ પયોધરભરસ્થિતેઃ ॥ ૨.૨૧૮ ॥
 અહો વિશાલં ભૂપાલ ભુવનત્રિતયોદરમ્ ।
 માતિ માતૃમશકયોઽપિ યશોરાશિર્યદત્ર તે ॥ ૨.૨૧૯ ॥
 અલક્ષ્મીરાન્તરાણામધ્યેકમાહુઃ પરાયણમ્ ।
 વાગીશમહિતામુક્તિમિમામતિશયાહ્વયમ્ ॥ ૨.૨૨૦ ॥ ઇત્યતિશયોક્તિયક્ષ્મ્ ॥
 અન્યથૈવ સ્થિતા વૃત્તિશ્ચેતનસ્યેતરસ્ય વા ।
 અન્યથોત્પ્રેક્ષ્યતે યત્ર તામુત્પ્રેક્ષાં વિદુર્યથા ॥ ૨.૨૨૧ ॥
 માધ્યન્દિનાર્કસન્તમઃ સરસીં ગાહતે ગજઃ ।
 મન્યે માર્તાણ્ડગૃહ્યાણિ પદ્માન્યુદ્ધર્તુમુદ્યતઃ ॥ ૨.૨૨૨ ॥
 સ્નાતું પાતું ભિસાન્યતું કરિણો જલગાહનમ્ ।
 તદ્વૈરનિષ્કયાયેતિ કવિનોત્પ્રેક્ષ્ય વણ્યતે ॥ ૨.૨૨૩ ॥
 કર્ણસ્ય ભૂષણમિદં મમાયાતિવિરોધિનઃ ।
 ઇતિ કર્ણોત્પલં પ્રાયસ્તવ દૃષ્ટયા વિલડ્ધ્યતે ॥ ૨.૨૨૪ ॥
 અપાડ્ગભાગાપાતિન્યા દૃષ્ટેરંશુભિરુત્પલમ્ ।
 સ્પૃશ્યતે વા ન વેત્યેવં કવિનોત્પ્રેક્ષ્ય વણ્યતે ॥ ૨.૨૨૫ ॥
 લિમ્પતીવ તમોડ્ગાનિ વર્ષતીવાઞ્જનં નભઃ ।
 ઇતીદમપિ ભૂયિષ્મુત્પ્રેક્ષાલક્ષણાનન્વિતમ્ ॥ ૨.૨૨૬ ॥
 કેષાં ચિદુપમાભ્રાન્તિરિવશ્રુત્યેહ જાયતે ।
 નોપમાનં તિડન્તેનેત્યતિક્રમ્યામભાષિતમ્ ॥ ૨.૨૨૭ ॥
 ઉપમાનોપમેયત્વં તુલ્યધર્મવ્યપેક્ષયા ।
 લિમ્પતેસ્તમસશ્ચાસૌ ધર્મઃ કોઽત્ર સમીક્ષ્યતે ॥ ૨.૨૨૮ ॥
 યદિ લેપનમેવેષ્ટે લિમ્પતિર્નામ કોઽપરઃ ।
 સ એવ ધર્મો ધર્મી ચેત્યનુન્મત્તો ન ભાષતે ॥ ૨.૨૨૯ ॥
 કર્તા યદુપમાનં સ્યાન્નગ્ભૂતોઽસૌ ક્રિયાપદે ।
 સ્વક્રિયાસાધનવ્યગ્રો નાલમન્યદપેક્ષિતુમ્ ॥ ૨.૨૩૦ ॥
 યો લિમ્પત્યમુના તુલ્યં તમ ઇત્યપિ શંસતઃ ।
 અડ્ગાનીતિ ન સમ્બદ્ધં સોઽપિ મૃગ્યઃ સમો ગુણઃ ॥ ૨.૨૩૧ ॥

यथेन्दुरिव ते वक्त्रमिति कान्तिः प्रतीयते ।
 न तथा विम्पतेर्लेपादन्यदत्र प्रतीयते ॥ २.२३२ ॥
 तदुपश्लेषणार्थोऽयं विम्पतिर्ध्वान्तकर्तृकः ।
 अङ्गकर्मा यं पुंसैवमुत्प्रेक्ष्यत एतीष्यताम् ॥ २.२३३ ॥
 मन्ये शङ्खे ध्रुवं प्रायो नूनमित्येवमादिभिः ।
 उत्प्रेक्षा व्यज्यते शब्दैरिवशब्दोऽपि तादृशः ॥ २.२३४ ॥ एत्युत्प्रेक्षाचक्रम् ॥
 उेतुश्च सूक्ष्मलेशौ य वायामुत्तमभूषणम् ।
 कारकज्ञापकौ उेतू तौ यानेकविधौ यथा ॥ २.२३५ ॥
 अयमान्दोलितप्रौढयन्दनद्रुमपल्लवः ।
 उत्पाद्यति सर्वस्य प्रीतिं मलयमारुतः ॥ २.२३६ ॥
 प्रीत्युत्पादनयोग्यस्य रुपस्यात्रोपबृंहणम् ।
 अलङ्कारतयोद्दिष्टं निवृत्तावपि तत्समम् ॥ २.२३७ ॥
 यन्दनारण्यमाधूय स्पृष्ट्वा मलयनिर्जरान् ।
 पथिकानामभावाय पवनोऽयमुपस्थितः ॥ २.२३८ ॥
 अभावसाधनायालमेवम्भूतो छि मारुतः ।
 विरडज्वरसम्भूतमनोऽज्ञारोयके जने ॥ २.२३९ ॥
 निवर्त्ये य विकार्ये य उेतुत्वं तदपेक्षया ।
 प्राप्ये तु कर्मणि प्रायः क्रियापेक्षैव उेतुता ॥ २.२४० ॥
 उेतुर्निर्वर्तनीयस्य दर्शितः शेषयोर्द्वयोः ।
 दत्त्वोदाहरणद्वन्द्वं ज्ञापको वर्णयिष्यते ॥ २.२४१ ॥
 उत्प्रवालाण्यरण्यानि वाप्यः सम्कुलपङ्कजाः ।
 यन्द्रः पूर्णश्च कामेन पान्यदृष्टेर्विषं कृतम् ॥ २.२४२ ॥
 मानयोग्यां करोमीति प्रियस्थानस्थितां सप्तीम् ।
 आला भ्रूभङ्गजिह्वाक्षी पश्यति स्फुरिताधरा ॥ २.२४३ ॥
 गतोऽस्तमर्कं भातीन्दुर्यान्ति वासाय पक्षिणः ।
 एतीदमपि साध्वेव कालावस्थानिवेदने ॥ २.२४४ ॥
 अवधैरिन्दुपादानामसाध्वैश्चान्दनाम्भसाम् ।
 दैडोष्मभिः सुबोधं ते सप्ति कामातुरं मनः ॥ २.२४५ ॥

ઇતિ લક્ષ્યાઃ પ્રયોગેષુ રમ્યા જ્ઞાપકહેતવઃ ।
 અભાવહેતવઃ કે ચિદ્વ્યાહ્લિયન્તે મનોહરાઃ ॥ ૨.૨૪૬ ॥
 અનભ્યાસેન વિદ્યાનામસંસર્ગેણ ધીમતામ્ ।
 અનિગ્રહેણ ચાક્ષાણાઞ્જાયતે વ્યસનં નૃણામ્ ॥ ૨.૨૪૭ ॥
 ગતઃ કામકથોન્માદો ગલિતો યૌવનજ્વરઃ ।
 ક્ષતો મોહશ્ચ્યુતા તૃષ્ણા કૃતં પુણ્યાશ્રમે મનઃ ॥ ૨.૨૪૮ ॥
 વનાન્યમૂનિ ન ગૃહાણ્યેતા નદ્યો ન યોષિતઃ ।
 મૃગા ઇમે ન દાયાદાસ્તન્મે નન્દતિ માનસમ્ ॥ ૨.૨૪૯ ॥
 અત્યન્તમસદાર્યાણામનલોચિતચેષ્ટિતમ્ ।
 અતસ્તેષાં વિવર્ધન્તે સતતં સર્વસમ્પદઃ ॥ ૨.૨૫૦ ॥
 ઉદ્યાનસહકારાણામનુદ્ભિન્ના ન મઞ્જરી ।
 દેયઃ પથિકનારીણાં સતિલઃ સલિલાઞ્જલિઃ ॥ ૨.૨૫૧ ॥
 પ્રાગભાવાદિરૂપસ્ય હેતુત્વમિહ વસ્તુનઃ ।
 ભાવાભાવસ્વરૂપસ્ય કાર્યસ્થોત્પાદનં પ્રતિ ॥ ૨.૨૫૨ ॥
 દૂરકાર્યસ્તત્સહજઃ કાર્યાનન્તરજસ્તથા ।
 અચુક્તચુક્તકાર્યૌ ચેત્યસડ્ખ્યાશ્ચિત્રહેતવઃ ॥ ૨.૨૫૩ ॥
 તેડમી પ્રયોગમાર્ગેષુ ગૌણવૃત્તિવ્યાપાશ્રયાઃ ।
 અત્યન્તસુન્દરા દૃષ્ટાસ્તદુદાહૃતયો યથા ॥ ૨.૨૫૪ ॥
 ત્વદપાડુગાહ્યં જૈત્રમનડુગાસ્ત્રં યદડુગને ।
 મુક્તં તદન્યતસ્તેન સોડપ્યહં મનસિ ક્ષતઃ ॥ ૨.૨૫૫ ॥
 આવિર્ભવતિ નારીણાં વયઃ પર્યસ્તશૈશવમ્ ।
 સહૈવ વિવિધૈઃ પુંસામડુગજોન્માદવિભ્રમૈઃ ॥ ૨.૨૫૬ ॥
 પશ્ચાત્પર્યસ્ય કિરણાનુદીર્ણ ચન્દ્રમણ્ડલમ્ ।
 પ્રાગેવ હરિણાક્ષીણામુદીર્ણો રાગસાગરઃ ॥ ૨.૨૫૭ ॥
 રાણાં હસ્તારવિન્દાનિ કુડ્મલીકુરુતે કુતઃ ।
 દેવ ત્વચ્ચરણદ્વન્દ્વરાગબાલાતપઃ સ્મૃશન્ ॥ ૨.૨૫૮ ॥
 પાણિપદ્માનિ ભૂપાનાં સહ્જોચયિતુમીશતે ।

त्वत्यादनभयन्द्राणामर्षिषः कुन्दनिर्मलाः ॥ २.२५८ ॥
 धृति उेतुविकल्पानां दर्शिता गतिरीदृशी ॥ धृति उेतुयङ्गम् ॥
 धृतिगिताकारलक्ष्योऽर्थः सौक्ष्म्यात्सूक्ष्म धृति स्मृतः ॥ २.२६० ॥
 कदा नौ सङ्गमो भावीत्याकीर्णो वक्तुमक्षमम् ।
 अवेत्य कान्तमभला लीलापद्मं न्यमीलयत् ॥ २.२६१ ॥
 पद्मसम्मीलनादत्र सूयितो निशि सङ्गमः ।
 आश्वासयितुमिच्छन्त्या प्रियमङ्गजपीडितम् ॥ २.२६२ ॥
 मदर्पितदृशस्तस्या गीतगोष्ठ्यामवर्धत ।
 उद्दामरागतरला छाया कापि मुष्णाम्बुजे ॥ २.२६३ ॥
 धृत्यनुद्भिन्नरूपत्वाद्द्रव्यत्वसवमनोरथत्वं ।
 अनुल्लङ्घ्यैव सूक्ष्मत्वमभूदत्र व्यवस्थितः ॥ २.२६४ ॥ धृति सूक्ष्मयङ्गम् ॥
 लेशो लेशेन निर्भिन्नवस्तुत्पन्ननिगूढनम् ।
 उदाहरणं अवास्य रूपमाविर्भावविष्यति ॥ २.२६५ ॥
 राजकन्यानुरक्तं मां रोमोद्भेदेन रक्षकः ।
 अवगच्छेयुरा ज्ञातमहो शीतानिलं वनम् ॥ २.२६६ ॥
 आनन्दान् प्रवृत्तं मे कथं दृष्ट्वैव कन्यकाम् ।
 अक्षि मे पुष्परजसा वातोद्भूतेन दूषितम् ॥ २.२६७ ॥
 धृत्येवमादिस्थानेऽयमलङ्कारोऽतिशोभते ।
 लेशमेके विदुर्निन्दां स्तुतिं वा लेशतः कृताम् ॥ २.२६८ ॥
 युवैष गुणवान्नाजो योग्यस्ते पतिर्गुणितः ।
 रणोत्सवे मनः सक्तं यस्य कामोत्सवादपि ॥ २.२६९ ॥
 वीर्योत्कर्षस्तुतिर्निन्दैवास्मिन्भावनिवृत्तये ।
 कन्यायाः कल्पते भोगान्निर्विकोर्निरन्तरम् ॥ २.२७० ॥
 यपलो निर्दयश्चासौ जनः किं तेन मे सपि ।
 आगःप्रमार्जनयैव चाटवो येन शिक्षिताः ॥ २.२७१ ॥
 दोषाभासो गुणः कोऽपि दर्शितश्चाटुकारिता ।
 मानं सपिजनोद्दिष्टं कर्तुं रागादशक्तया ॥ २.२७२ ॥ धृति लेशयङ्गम् ॥

ઉદ્દિષ્ટાનાં પદાર્થાનામનૂદ્દેશો યથાક્રમમ્ ।
 યથાસડ્ગ્ધ્યમિતિ પ્રોક્તં સડ્ગ્ધ્યાનં ક્રમ ઇત્યપિ ॥ ૨.૨૭૩ ॥
 ધ્રુવં તે ચોરિતા તન્વિ સ્મિતેક્ષણમુખધૃતિઃ ।
 સ્નાતુમભઃપ્રવિષ્ટાયાઃ કુમુદોત્પલપકુજૈઃ ॥ ૨.૨૭૪ ॥ ઇતિ ક્રમઃ ॥
 પ્રેયઃ પ્રિયતરાખ્યાનં રસવદ્રસપેશલમ્ ।
 ઊર્જસ્વિ રૂઢાહકુારં યુક્તોત્કર્ષ ય તત્રયમ્ ॥ ૨.૨૭૫ ॥
 અથ યા મમ ગોવિન્દ જાતા ત્વયિ ગૃહાગતે ।
 કાલેનૈષા ભવેત્પ્રીતિસ્તવૈવાગમનાત્પુનઃ ॥ ૨.૨૭૬ ॥
 ઇત્યાહ યુક્તં વિદુરો નાન્યતસ્તાદૃશી ધૃતિઃ ।
 ભક્તિમાત્રસમારાધ્યઃ સુપ્રીતશ્ચ તતો હરિઃ ॥ ૨.૨૭૭ ॥
 સોમઃ સૂર્યો મરુદ્ભૂમિવ્યૌમ હોતાનલો જલમ્ ।
 ઇતિ રૂપાણ્યતિક્રમ્ય ત્વાં દ્રષ્ટું દેવ કે વયમ્ ॥ ૨.૨૭૮ ॥
 ઇતિ સાક્ષાત્કૃતે દેવે રાણો યદ્રાતવર્મણઃ ।
 પ્રીતિપ્રકાશનં તથ્ય પ્રેય ઇત્યવગમ્યતામ્ ॥ ૨.૨૭૯ ॥
 મૃતેડતિ પ્રેત્ય સડ્ગન્તું યથા મે મરણં મતમ્ ।
 સૈવાવન્તી મયા લબ્ધ્યા કથમત્રૈવ જન્મનિ ॥ ૨.૨૮૦ ॥
 પ્રાક્રપ્રીતિર્દર્શિતા સેયં રતિઃ શ્ડગ્ગારતાં ગતા ।
 રૂપબાહુલ્યયોગેન તદિદં રસવદ્વયઃ ॥ ૨.૨૮૧ ॥
 નિગૃહ્ય કેશેષ્વાકૃષ્ટા કૃષ્ણા ચેનાગ્રતો મમ ।
 સોડયં દુઃશાસનઃ પાપો લબ્ધઃ કિં જીવતિ ક્ષણમ્ ॥ ૨.૨૮૨ ॥
 ઇત્યારુહ્ય પરં કોટિં કોધો રૌદ્રાત્મતાં ગતઃ ।
 ભીમસ્ય પશ્યતઃ શત્રુમિત્યેતદ્રસવદ્વયઃ ॥ ૨.૨૮૩ ॥
 અજિત્વા સાર્ણવામુર્વીમનિષ્ઠ્વા વિવિઘૈર્મખૈઃ ।
 અદત્વા ચાર્થમર્થિભ્યો ભવેયઃ પાર્થિવઃ કથમ્ ॥ ૨.૨૮૪ ॥
 ઇત્યુત્સાહઃ પ્રકૃષ્ટાત્મા તિષ્ઠન્વીરરસાત્મના ।
 રસવત્ત્વં ગિરામાસાં સમર્થયિતુમીશ્વરઃ ॥ ૨.૨૮૫ ॥
 યસ્યાઃ કુસુમશય્યાપિ કોમલાડ્ગ્યા રુજાકરી ।
 સાધિશેતે કથં તન્વી હુતાશનવર્તી ચિતામ્ ॥ ૨.૨૮૬ ॥

धृति कारुण्यमुद्रिक्तमलङ्कारतया स्मृतम् ।
 तथापरैऽपि बीभत्सडास्याद्भुतभयानकाः ॥ २.२८७ ॥
 पायं पायं तवारीणां शोणितं पाणिसम्पुटैः ।
 कौण्डिणः सड नृत्यन्ति कबन्धैरन्नभूषणाः ॥ २.२८८ ॥
 धमम्भानमानाया लग्नं स्तनतटे तव ।
 छाद्यतामुत्तरीयेण नवं नभपदं सपि ॥ २.२८९ ॥
 अंशुकानि प्रवालानि पुष्पं डारादिभूषणम् ।
 शाभाश्च मन्दिराण्येषां चित्रं नन्दनशाभिनाम् ॥ २.२९० ॥
 धदं मधोनः कुलिशं धारासन्निहितानलम् ।
 स्मरणं यस्य दैत्यस्त्रीगर्भपाताय कल्पते ॥ २.२९१ ॥
 वाङ्मयस्याग्राभ्यतायोनिर्माधुर्यं दर्शितो रसः ।
 धड त्वष्टरसायत्ता रसवत्ता स्मृता गिराम् ॥ २.२९२ ॥ धृति रसव्यञ्जकम् ॥
 अपकर्ताडमस्मीति धृदि ते मा स्म भूदूढयम् ।
 विमुग्धेषु न मे षड्गः प्रडर्तुं शतु वाञ्छति ॥ २.२९३ ॥
 धृति मुक्तः परो युद्धे निरुद्धो दर्पशलिना ।
 पुंसा केनापि तज्ज्ञेयमूर्जरवीत्येवमादिकम् ॥ २.२९४ ॥ धृत्यूर्जस्वि ॥
 अर्थमिष्टमनाभ्याय साक्षात्तस्यैव सिद्धये ।
 यत्प्रकारान्तराभ्यानं पर्यायोक्तं तद्विध्यते ॥ २.२९५ ॥
 दशत्यसौ परभृतदुसडकारस्य मञ्जरीम् ।
 तमडं वारयिष्यामि युवाभ्यां स्वैरमास्यताम् ॥ २.२९६ ॥
 सड्गमथ्य सर्पी यूना सङ्केते तद्रतोत्सवम् ।
 निर्वर्तयितुमिच्छन्त्या कथाप्यपसृतं ततः ॥ २.२९७ ॥ धृति पर्यायोक्तम् ॥
 किञ्चिदारभमाणस्य कार्यं दैववशात्पुनः ।
 तत्साधनसमापत्तिर्या तदाहुः समाहितम् ॥ २.२९८ ॥
 मानमस्या निराकर्तुं पादयोर्मे पतिष्यतः ।
 उपकाराय दिष्ट्यैतद्दुदीर्घं धनगर्जितम् ॥ २.२९९ ॥ धृति समाहितम् ॥
 आशयस्य विभूतेर्वा यन्मडत्वमनुत्तमम् ।

ઉદાત્તં નામ તં પ્રાહુરલહુહારં મનીષિભિઃ ॥ ૨.૩૦૦ ॥
 ગુરોઃ શસનમત્યેતું ન શશાક સ રાઘવઃ ।
 યો રાવણશિરશ્છેદકાર્યભારેઽધ્યવિકલવઃ ॥ ૨.૩૦૧ ॥
 રત્નભિત્તિષુ સઙ્કાન્તૈઃ પ્રતિભિમ્બશતૈર્વૃતઃ ।
 જ્ઞાતો લહુશ્ચરઃ કૃચ્છ્રાદાઞ્જનેયેન તત્ત્વતઃ ॥ ૨.૩૦૨ ॥
 પૂર્વત્રાશયમાહાત્મ્યમત્રાભ્યુદયગૌરવમ્ ।
 સુવ્યુજ્જિતમિતિ પ્રોક્તમુદાત્તદ્વયમખ્યદઃ ॥ ૨.૩૦૩ ॥ ઇત્યુદાત્તમ્ ॥
 અપહ્નુતિરપહ્નુત્ય કિઞ્ચિદન્યાર્થદર્શનમ્ ।
 ન પઞ્ચેષુ સ્મરસ્તસ્ય સહસ્રં પત્રિણામિતિ ॥ ૨.૩૦૪ ॥
 ચન્દનં ચન્દ્રિકા મન્દો ગન્ધવાહશ્ચ દક્ષિણઃ ।
 સેયમગ્નિમયી સૃષ્ટિર્મયિ શીતા પરાન્પ્રતિ ॥ ૨.૩૦૫ ॥
 શૈશિર્યમભ્યુપેત્યૈવ પરેષ્વાત્મનિ કામિના ।
 ઔષ્ણ્યપ્રકાશનાત્તસ્ય સેયં વિષયનિઃનુતિઃ ॥ ૨.૩૦૬ ॥
 અમૃતસ્યન્દિકિરણશ્ચન્દ્રમા નામતો મતઃ ।
 અન્ય એવાયમર્થાત્મા વિષનિષ્યન્દિદીધિતિઃ ॥ ૨.૩૦૭ ॥
 ઇતિ ચન્દ્રત્વમેવેન્દૌ નિવર્ત્યાર્થાન્તરાત્મતા ।
 ઉક્તા સ્મરાર્તેનેત્યેષા સ્વરૂપાપહ્નુતિર્મતા ॥ ૨.૩૦૮ ॥
 ઉપમાપહ્નુતિઃ પૂર્વમુપમાસ્વેવ દર્શિતા ।
 ઇત્યપહ્નુતિભેદાનાં લક્ષ્યો લક્ષ્યેષુ વિસ્તરઃ ॥ ૨.૩૦૯ ॥ ઇત્યપહ્નુતિઃ ॥
 શ્લિષ્ટમિષ્ટમનેકાર્થમેકરૂપાન્વિતં વચઃ ।
 તદભિન્નપદં ભિન્નપદપ્રાયમિતિ દ્વિધા ॥ ૨.૩૧૦ ॥
 અસાવુદ્યમારુઢઃ કાન્તિમાન્નક્તમાણ્ડલઃ ।
 રાજા હરતિ લોકસ્ય હૃદયં મૃદુભિઃ કરૈઃ ॥ ૨.૩૧૧ ॥
 દોષાકરેણ સમ્બન્ન્રક્ષત્રપથવર્તિના ।
 રાજા પ્રદોષો મામિત્યમપ્રિયં કિં ન બાધતે ॥ ૨.૩૧૨ ॥
 ઉપમારૂપકાક્ષેપવ્યતિરેકાદિગોચરાઃ ।
 પ્રાગેવ દર્શિતાઃ શ્લેષા દર્શ્યન્તે કે ચનાપરે ॥ ૨.૩૧૩ ॥

अस्त्यभिन्नक्रियः कश्चिद्विरुद्धक्रियोऽपरः ।
 विरुद्धकर्मा यास्त्यन्यः श्लेषो नियमवानपि ॥ २.३१४ ॥
 नियमाक्षेपद्रुपोक्तिरविरोधी विरोध्यपि ।
 तेषां निदृशनिष्वेव द्रुपमाविर्भावविध्यति ॥ २.३१५ ॥
 वक्राः स्वभावमधुराः शंसन्त्यो रागमुल्बलाणम् ।
 दृशो द्रूत्यश्च कर्षन्ति कान्ताभिः प्रेषिताः प्रियान् ॥ २.३१६ ॥
 मधुरा रागवर्धिन्यः कोमलाः कोकिलागिरः ।
 आकर्ष्यन्ते मदकलाङ्गिष्वन्ते यासितेक्षणाः ॥ २.३१७ ॥
 रागमादर्शयन्नेष वारुणीयोगवर्धितम् ।
 तिरोभवति धर्माशुर्द्गजस्तु विजृम्भते ॥ २.३१८ ॥
 निस्त्रिंशत्वमसावेव धनुष्येवास्य वक्रता ।
 शरेष्वेव नरेन्द्रस्य मार्गाणत्वं य वर्तते ॥ २.३१९ ॥
 पद्मानामेव दण्डेषु कण्टकस्त्वधि रक्षति ।
 अथवा दृश्यते रागिमिथुनालिङ्गनेष्वपि ॥ २.३२० ॥
 मठीभृद्भूरिकटकस्तेजस्वी नियतोदयः ।
 दक्षः प्रजापतिश्चासीत्स्वामी शक्तिधरश्च सः ॥ २.३२१ ॥
 अय्युतोऽध्यवृषश्छेदी राजाध्यविदितक्षयः ।
 देवोऽयम् अविबुधो जज्ञे शङ्करोऽध्यभुजङ्गवान् ॥ २.३२२ ॥ एति श्लेषयङ्कम् ॥
 गुणजातिङ्कियादीनां यत्तु वैकल्यदर्शनम् ।
 विशेषदर्शनायैव सा विशेषोक्तिरिष्यते ॥ २.३२३ ॥
 न कठोरे न वा तीक्ष्णमायुधं पुष्पधन्वनः ।
 तथापि जितमेवासीदमुना भुवनत्रयम् ॥ २.३२४ ॥
 न देवकन्यका नापि गन्धर्वकुलसम्भवा ।
 तथाप्येषा तपोभङ्गं विधातुं वेधसोऽध्यलम् ॥ २.३२५ ॥
 न बद्धा भ्रूडुटिर्नापि स्फुरितो दशनश्छदः ।
 न य रक्ताभवदृष्टिर्जितं य द्विषतां कुलम् ॥ २.३२६ ॥
 न रथा न य मातङ्गा न उया न य पत्तयः ।
 स्त्रीणामपाङ्गदृष्टयैव ज्यते जगतां त्रयम् ॥ २.३२७ ॥

એકચક્રો રથો યન્તા વિકલો વિષમા હયાઃ ।
 આકામત્યેવ તેજસ્વી તથાપ્યર્કો નભસ્તલમ્ ॥ ૨.૩૨૮ ॥
 સૌષા હેતુવિશેષોક્તિસ્તેજસ્વીતિ વિશેષણાત્ ।
 અચમેવ ક્રમોડન્યેષાં ભેદાનામપિ કલ્પને ॥ ૨.૩૨૯ ॥ ઇતિ વિશેષોક્તિચક્રમ્ ॥
 વિવક્ષિતગુણોત્કૃષ્ટૈર્યત્સમીકૃત્ય કસ્ય ચિત્ ।
 કીર્તનં સ્તુતિનિન્દાર્થ સા મતા તુલ્યયોગિતા ॥ ૨.૩૩૦ ॥
 યમઃ કુબેરો વરુણઃ સહસ્રાક્ષો ભવાનપિ ।
 બિભ્રન્ત્યનન્યવિષયાં લોકપાલ ઇતિ શ્રુતિમ્ ॥ ૨.૩૩૧ ॥
 સડ્ગતાનિ મુગાક્ષીણાં તડિદ્વિલસિતાનિ ચ ।
 ક્ષણદ્વયં ન તિષ્ઠન્તિ ઘનારબ્ધ્યાન્યપિ સ્વયમ્ ॥ ૨.૩૩૨ ॥ ઇતિ તુલ્યયોગિતા ॥
 વિરુદ્ધાનાં પદાર્થાનાં યત્ર સંસર્ગદર્શનમ્ ।
 વિશેષદર્શનાયૈવ સ વિરોધઃ સ્મૃતો યથા ॥ ૨.૩૩૩ ॥
 કૂજિતં રાજહંસાનાં વર્ધતે મદમઞ્જુલમ્ ।
 ક્ષીયતે ચ મયૂરાણાં રુતમુક્તાન્તસૌષ્ઠવમ્ ॥ ૨.૩૩૪ ॥
 પ્રાવૃષેણ્યૈર્જલધરૈરમ્બરં દુર્દિનાયતે ।
 રાગેણ પુનરાકાન્તં જાયતે જગતાં મનઃ ॥ ૨.૩૩૫ ॥
 તનુમધ્યં પૃથુશ્રોણિ રક્તૌષ્ઠમસિતેક્ષણમ્ ।
 નતનાભિ વપુઃ સ્ત્રીણાં કં ન હરત્યુત્તરસ્તનમ્ ॥ ૨.૩૩૬ ॥
 મૃણાલબાહુ રમ્ભોરુ પમ્ભોત્પલમુખેક્ષણમ્ ।
 અપિ તે રૂપમસ્માકં તન્વિ તાપાય કલ્પતે ॥ ૨.૩૩૭ ॥
 ઉદ્યાનમારુતોદ્ધૂતાશ્ચૂતચમ્પકરેણવઃ ।
 ઉદશ્રયન્તિ પાન્થાનામસ્પૃશન્તોડપિ લોચને ॥ ૨.૩૩૮ ॥
 કૃષ્ણાર્જુનાનુરક્તાપિ દૃષ્ટિઃ કણાવલમ્બિની ।
 યાતિ વિશ્વસનીયત્વં કસ્ય તે કલભાષિણિ ॥ ૨.૩૩૯ ॥
 ઇત્યનેકપ્રકારોડયમલહુારઃ પ્રતીયતે ॥ ઇતિ વિરોધચક્રમ્ ॥
 અપ્રસ્તુતપ્રશંસા સ્થાદપ્રકાન્તેષુ યા સ્તુતિઃ ॥ ૨.૩૪૦ ॥

सुभं श्रुवन्ति उरिषा वनेष्वपरसेविनः ।
अत्रैरयत्नसुलभैस्तृणदण्डिभिः ॥ २.३४१ ॥
सेयमप्रस्तुतैवात्र भृगवृत्तिः प्रशस्यते ।
राजानुवर्तनकलेशनिर्विण्णो मनस्विना ॥ २.३४२ ॥ एतत्प्रस्तुतप्रशंसा ॥
यदि निन्दन्निव स्तौति व्याजस्तुतिरसौ स्त्रा ।
दोषाभासा गुणा अथ लभन्ते ऽत्र सन्निधिम् ॥ २.३४३ ॥
तापसेनापि रामेण जितेयं भूतधारिणी ।
त्वया राज्ञापि सैवेयं जिता मा भून्मदस्तव ॥ २.३४४ ॥
पुंसः पुराणादाखिद्य श्रीस्त्वया परिभुज्यते ।
राजन्निष्ठाकुवंशस्य किमिदं तव युज्यते ॥ २.३४५ ॥
भुज्ङ्गभोगसंसक्ता कलत्रं तव मेदिनी ।
अलङ्कारः परां कोटिमारोडति कुतस्तव ॥ २.३४६ ॥
एति श्लेषानुविध्वानामन्येषां योपलक्ष्यताम् ।
व्याजस्तुतिप्रकाराणामपर्यन्तस्तु विस्तरः ॥ २.३४७ ॥ एति व्याजस्तुतिः ॥
अर्थान्तरप्रवृत्तेन किं चित्तसदृशं कृतम् ।
सदसद्वा निदर्शयति यदिति तस्यान्निर्दर्शनम् ॥ २.३४८ ॥
उदयत्रेष सविता पद्मेष्वर्पयति श्रियम् ।
विभावयितुं ऋद्धीनां क्वलं सुदृष्टनुग्रहम् ॥ २.३४९ ॥
याति चन्द्रांशुभिः स्पृष्टा ध्वान्तराशु पराभवम् ।
सद्यो राजविरुद्धानां सूययन्ती दुरन्ताताम् ॥ २.३५० ॥ एति निर्दर्शनम् ॥
सङ्कोक्तिः सलभावेन कथनं गुणकर्मणाम् ।
अर्थानां यो विनिमयः परिवृत्तिस्तु सा स्मृता ॥ २.३५१ ॥
सल दीर्घा मम श्चासैरिमाः सम्प्रति रात्रयः ।
पाण्डुराश्च भमैवाङ्गेः सल ताश्चन्द्रभूषणाङ् ॥ २.३५२ ॥
वर्धते सल पान्थानां मूर्च्छया यूतमञ्जरी ।
पतन्ति य समं तेषामसुभिर्मलयानिलाः ॥ २.३५३ ॥
कोडिलावापसुभगा सुगन्धिवनवायवः ।
यान्ति सार्धं जनानन्दैर्वृद्धिं सुरभिवासराः ॥ २.३५४ ॥

ઇત્યુદાહૃતયો દત્તાઃ સહોક્તોરત્ર કાશ્ચન ॥ ઇતિ સહોક્તિઃ ॥
 ક્ષિયતે પરિવૃત્તેશ્ચ કિં ચિદ્દૂપનિદર્શનમ્ ॥ ૨.૩૫૫ ॥
 શસ્ત્રપ્રહારં દદતા ભુજેન તવ ભૂભુજામ્ ।
 ચિરાર્જિતં હૃતં તેષાં યશઃ કુમુદપાણ્ડુરમ્ ॥ ૨.૩૫૬ ॥ ઇતિ પરિવૃત્તિઃ ॥
 આશીનામાભિલષિતે વસ્તુન્યાશંસનં યથા ।
 પાતુ વઃ પરમં જ્યોતિરવાઝ્મનસગોચરમ્ ॥ ૨.૩૫૭ ॥ ઇત્યાશીઃ ॥
 અનન્વયસસન્દેહાવ્ ઉપમાસ્વેવ દર્શિતૌ ।
 ઉપમારૂપકં ચાપિ રૂપકેષ્વેવ દર્શિતમ્ ॥ ૨.૩૫૮ ॥
 ઉત્પ્રેક્ષાભેદ એવાસાવુત્પ્રેક્ષાવયવોડપિ ચ ।
 નાનાલહ્કારસંસૃષ્ટિઃ સંસૃષ્ટિસ્તુ નિગદ્યતે ॥ ૨.૩૫૯ ॥
 અડ્ગાડ્ગિભાવાવસ્થાનં સર્વેષાં સમકક્ષતા ।
 ઇત્યલહ્કારસંસૃષ્ટેર્લક્ષણીયા દ્વયી ગતિઃ ॥ ૨.૩૬૦ ॥
 આક્ષિપન્ત્યરવિન્દાનિ મુગ્ધે તવ મુખશ્રિયમ્ ।
 કોશદણ્ડસમગ્રાણાં કિમેષામસ્તિ દુષ્કરમ્ ॥ ૨.૩૬૧ ॥
 લિમ્પતીવ તમોડ્ગાનિ વર્ષતીવાઝ્જનં નભઃ ।
 અસત્પુરુષસેવેવ દૃષ્ટિર્નિષ્ફલતાં ગતા ॥ ૨.૩૬૨ ॥
 શ્લેષઃ સર્વાસુ પુષ્પાતિ પ્રાયો વક્રોક્તિષુ શ્રિયમ્ ।
 ભિન્નં દ્વિધા સ્વભાવોક્તિર્વક્રોક્તિશ્ચેતિ વાઝ્મયમ્ ॥ ૨.૩૬૩ ॥ ઇતિ સંસૃષ્ટિઃ ॥
 તદ્ભાવિકમિતિ પ્રાહુઃ પ્રબન્ધવિષયં ગુણમ્ ।
 ભાવઃ કવેરભિપ્રાયઃ કાવ્યેષ્વાસિદ્ધિ સંસ્થિતઃ ॥ ૨.૩૬૪ ॥
 પરસ્પરોપકારિત્વં સર્વેષાં વસ્તુપર્વણામ્ ।
 વિશેષાણાં વ્યર્થાનામક્રિયા સ્થાનવર્ણના ॥ ૨.૩૬૫ ॥
 વ્યક્તિરુક્તિક્રમબલાદ્ગમ્ભીરસ્યાપિ વસ્તુનઃ ।
 ભાવાયત્તામિદં સર્વમિતિ તદ્ભાવિકં વિદુઃ ॥ ૨.૩૬૬ ॥ ઇતિ ભાવિકમ્ ॥
 યચ્ચ સન્ધ્યડ્ગવૃત્યડ્ગલક્ષણાધાગમાન્તરે ।
 વ્યાવર્ણિતમિદં ચેષ્ટમલહ્કારતયાઇવ નઃ ॥ ૨.૩૬૭ ॥

पन्थाः स अेष विवृतः परिमाणवृत्त्या
संलुत्य विस्तरमनन्तमलङ्कियाणाम् ।
वाग्यामतीत्य विषयं परिवर्तमाना-
नभ्यास अेष विवरीतुमलं विशेषान् ॥ २.३६८ ॥
धत्याचार्यदण्डिनः कृतौ काव्यादर्शेऽर्थालङ्कारविभागे नाम द्वितीयो परिच्छेदः ॥

तृतीयः परिच्छेदः

अव्यपेतव्यपेतात्मा व्यावृत्तिर्वर्णसंलतेः ।
यमकं तस्य पादानामादिमध्यान्तगोचरम् ॥ ३.१ ॥
अेकद्वित्रियतुष्पाद्यमकानां विकल्पनाः ।
आदिमध्यान्तमध्यान्तमध्याद्यान्तसर्वतः ॥ ३.२ ॥
अत्यन्तबलवस्तेषां भेदाः सम्भेदयोःनयः ।
सुकरा दृष्टराश्रैव दृश्यन्ते तत्र केचन ॥ ३.३ ॥
मानेन मानेन साप्ति प्राणयोऽलूतं प्रिये जने ।
अण्डिता कण्ठमाश्लिष्य तमेव कुरु सत्रपम् ॥ ३.४ ॥
मेघनादेन लंसानां मदनो मदनोदिना ।
ननुमानं मनः स्त्रीणां सल रत्या विगाढते ॥ ३.५ ॥
राजन्वत्यः प्रजा जाता भवन्तं प्राप्य साम्प्रतम् ।
यतुरं यतुरम्बोधिरसनोर्वीकण्डे ॥ ३.६ ॥
अरण्यं कैस्त्रियेदाङ्कान्तमन्यैः सन्न द्विवोकसाम् ।
पदातिरथनागाश्वरखितैरखितैस्तव ॥ ३.७ ॥
मधुरं मधुरम्बोजवदने वद नेत्रयोः ।
विलभं लभरलन्त्या विऽम्बयति किंन्विदम् ॥ ३.८ ॥ (कित्र ते, किं नु ते)
वारणो वा रणोद्गामो लयो वा स्मरः दिर्घरः ।
न यतो न यतोऽन्तं नस्तदलो विक्रमस्तव ॥ ३.९ ॥
राजितैराजितैक्षयेन ज्ञयते तेवादृशैर्नृपैः ।
नीयते य पुनस्तृप्त वसुधा वसुधारथा ॥ ३.१० ॥
करोति सलकारस्य कलिकोऽलिकोत्तरम् ।

મન્મનો મન્મનોડપ્યેષ મત્તકોકિલનિસ્વનઃ ॥ ૩.૧૧ ॥

કથં ત્વદુપલમ્ભાસાવિહતાવિહ તાદૃશી ।

અવસ્થા નાલમારોઢ્ઢમ્ડગનામ્ડગનાશિની ॥ ૩.૧૨ ॥

નિગૃહ્ય નેત્રે કર્ષન્તિ બાલપલ્લવશોભિના ।

તરુણા તરુણાન્ કૃષ્ટાનલિનો નલિનોન્મુખાઃ ॥ ૩.૧૩ ॥

વિશદા વિશદામત્તસારસે સારસે જલે ।

કુરુતે કરુતેનેયં હંસી મામન્તકામિષમ્ ॥ ૩.૧૪ ॥

વિષમં વિષમન્વેતિ મદનં મદનન્દનઃ ।

સહેન્દુકલયાપોઢમલયા મલયાનિલઃ ॥ ૩.૧૫ ॥

માનિની મા નિનીષુસ્તે નિષડ્ગત્વમનડ્ગ મે ।

હારિણી હારિણી શર્મ તનુતાં તનુતાં યતઃ ॥ ૩.૧૬ ॥

જયતા ત્વન્મુખેનાસ્માનકથં ન કથં જિતમ્ ।

કમલં કમલકુર્વદલિમદ્લિ મત્પ્રિયે ॥ ૩.૧૭ ॥

રમણી રમણીયા મે પાટલા પાટલાંશુકા ।

વારુણીવારુણીભૂતસૌરભા સૌરભાસ્પદમ્ ॥ ૩.૧૮ ॥

ઇતિ પાદાદિયમકમવ્યપેતં વિકલ્પિતમ્ ।

વ્યપેતસ્યાપિ વાજ્યન્તે વિકલ્પાસ્તસ્ય કેચના ॥ ૩.૧૯ ॥

મધુરેણદૃશાં માનમ્મધુરેણ સુગન્ધિના ।

સહકારોદ્ભમેનૈવ શબ્દશેષં કરિષ્યતિ ॥ ૩.૨૦ ॥

કરોડતિતામ્રો રામાણાં તન્ત્રીતાનવિભ્રમમ્ ।

કરોતિ સેષ્ઠાં કાન્તે વા શ્રવણોત્પલતાનમ્ ॥ ૩.૨૧ ॥

સકલાપોલ્લસનયા કલાપિન્યાનુનૃત્યતે ।

મેઘાલી નર્તિતા વાતૈઃ સકલાપો વિમુગ્ધ્યતિ ॥ ૩.૨૨ ॥

સ્વયમેવ ગલન્માનકલિ કામિનિ તે મનઃ ।

કલિકામદે નીપસ્ય દૃષ્ટ્વા કાં નુ સ્પૃશેદ્દશામ્ ॥ ૩.૨૩ ॥

આરુહ્યાકીશૈલસ્ય ચન્દ્રકાન્તસ્થલીમિમામ્ ।

નૃત્યત્યેષ ચલચ્ચારુચન્દ્રકાન્તઃ શિખાવલઃ ॥ ૩.૨૪ ॥

उद्धृता राजकाङ्क्षी प्रियतेऽद्य भुजेन ते ।
 वराडेणोद्धृता यासौ वराडेरुपरिस्थिता ॥ ३.२५ ॥
 करणे ते रणेष्वात्तकरेण द्विषतां उताः ।
 करेणवः क्षरद्रक्ता भान्ति सान्ध्यधना एव ॥ ३.२६ ॥
 परागतरुरीश्व वातैध्वस्ता भटैश्चमूः ।
 परागतमिव क्वापि परागतमम्भरम् ॥ ३.२७ ॥
 पातु वो भगवत् विष्णुः सदानवधनधृतिः ।
 स दानवकुलध्वंसी सदानवरदन्तिडा ॥ ३.२८ ॥
 कमलेः समकेशान्ते कमलोष्ठाकरं मुष्मम् ।
 कमलेष्यं करोषि त्वं कमलेवोन्मदिष्णुषु ॥ ३.२९ ॥
 मुदा रमममन्वीतमुदारमणिभूषणाः ।
 मदभ्रमदृशः कर्तुमदभ्रजघनाः क्षमाः ॥ ३.३० ॥
 उदितैरन्यपुष्टानामारुतैर्मे लृतं मनः ।
 उदितैरपि ते दूतिमारुतैरपि दक्षिणैः ॥ ३.३१ ॥
 सुराजितङ्घ्रियो यूनां तनुमध्यासते स्त्रियः ।
 तनुमध्या क्षरत्स्वेदसुराजितमुष्पेन्वः ॥ ३.३२ ॥
 एति व्यपेतयमकप्रभेदोऽप्येष दर्शितः ।
 अव्यपेतव्यपेतात्मा विकल्पोऽप्यस्ति तद्यथा ॥ ३.३३ ॥
 सालं सालम्भकलिकासालं सालं न वीक्षितुम् ।
 नाली नालीनवकुलानाली नालीकिनीरपि ॥ ३.३४ ॥
 कालं कालमनालक्ष्यतारतारकमीक्षितुम् ।
 तारतारम्यरसितं कालं कालमहाघनम् ॥ ३.३५ ॥
 याम यामत्रयाधीनायामया मरणं निशा ।
 यामयाम दियारवात्राया मया मथितैव सा ॥ ३.३६ ॥
 एत्यादिपाद्यमकविकल्पस्येदृशी गतिः ।
 अवेमेव विकल्प्यानि यमकानीतराण्यपि ॥ ३.३७ ॥
 न प्रग्यभयाद् भेदाः कात्स्न्येनाप्यातुमीप्सिताः ।
 दृष्टराभिभता एव दृश्यन्ते तत्र केचन ॥ ३.३८ ॥

સ્થિરાયતે યતેન્દ્રિયો ન હીયતે યતેર્ભવાન્ ।

અમાયતેયતેઽપ્યભૂત્ સુખાય તેયતે ક્ષયમ્ ॥ ૩.૩૯ ॥

સભાસુ રાજન્નસુરાહતૈર્મુખૈર્મહીસુરાણાં વસુરાજિતૈઃ સ્તુતાઃ ।

ન ભસુરા યાન્તિ સુરાન્ન તે ગુણાઃ પ્રજાસુ રાગાન્મસુ રાશિતાં ગતાઃ ॥ ૩.૪૦ ॥

તવ પ્રિયા સગ્યસ્થિતાપ્રમત્ત યા વિભૂષણં ધાર્યમિહાશુભત્તયા ।

રતોત્સવામોદવિશેષમત્તયા ન મે ફલં કિઞ્ચન કાન્તિમત્તયા ॥ ૩.૪૧ ॥

ભવાદૃસ્યા નાથ!ન જાનતે નતે રસં વિરુદ્ધે ખલુ સન્નતેનતે ।

ય એવ દીનાઃ શિરસા નતેન તે ચરન્ત્યલં દૈન્યરસેન તેન તે ॥ ૩.૪૨ ॥

લીલાસ્મિતેન શુચિના મૃદુનોદિતેન

વ્યાલોકિતેન લઘુના ગુરુણા ગતેન ।

વ્યાજૃમ્ભિતેન જઘનેન ચ દર્શિતેન

સા હન્તિ તેન ગલિતં મમ જીવિતેન ॥ ૩.૪૩ ॥

શ્રીમાનમાનમરવન્મસમાનમાનમાત્માનમાનતજગત્પ્રથમાનમાનમ્ ।

ભૂમાનમાનયતિ યઃ સ્થિતિમાનમાનનામાનમાનમતમપ્રતિમાનમાનમ્ ॥ ૩.૪૪ ॥

સારયન્તમુરસા રમયન્તી સારભૂતમુરસારધરા તમ્ ।

સારસાનુકૃતસારસકાઞ્ચી સા રસાયનમસારમવૈતિ ॥ ૩.૪૫ ॥

નયાનયાલોચનયાનયાનયાનયાનયાન્ધાન્ વિનયાનયાયતે ।

ન યાનયાસીર્જિનયાનયા નયાનયાનયાસ્તં જનયાનયાશ્રિતાન્ ॥ ૩.૪૬ ॥

રવેણ ભૌમો ધ્વજવર્તિવીરવે રવેજિ સયત્યતુલાસ્ત્રગૌરવે ।

રવેરિયોગ્રસ્ય પુરો હરેરવે રવેત તુલ્યં શિપુમસ્ય ભૈરવે ॥ ૩.૪૭ ॥

મયામયાલમ્બ્યકલામયામયામયામયાતવ્યવિરામયામયા ।

મયામયાર્તિં નિશયામયામયામયામયામૂં કરુણામયામયા ॥ ૩.૪૮ ॥

મતાન્ધુનાનારમતામકામતામતાપલબ્ધ્યાગ્રિમતાનુલોમતા ।

મતાવયત્યુત્તમતાવિલોમતામતામ્યકસ્તે સમતા ન વામતા ॥ ૩.૪૯ ॥

કાલકાલગલકાલકાલમુખકાલકાલ-

કાલકાલપનકાલકાલઘનકાલકાલ- ।

કાલકાલસિતકાલકા લલનિકાલકાલ-

कालकालगतु कालकालकलिकालकाल ॥ ३.५० ॥

सन्दृष्टयमकस्थानमन्तादी पादयोद्भवयोः ।

उक्तान्तर्गतमध्येतत् स्वातन्त्र्येणान्न कीच्यते ॥ ३.५१ ॥

उपोढरगाप्यबला भदेन सा

भदेनसा मन्युरसेन योजिता ।

न योजितात्मानमनङ्गतापिता-

ङ्गतापि तापाय ममास नेयते ॥ ३.५२ ॥

अर्धाभ्यासः समुद्रः स्यादस्य भेदास्त्रयो मताः ।

पादाभ्यासोऽप्यनेकात्मा व्यज्यते स निदर्शनैः ॥ ३.५३ ॥

ना स्थेयः सत्त्वया वज्र्यः परमायतमानया ।

नास्थेयः स त्वयावज्र्यः परमायतमानया ॥ ३.५४ ॥

नरा जिता माननया समेत्य

न राजिता माननया समेत्य ।

विनाशिता वैभवतापनेन

विनाशिता वै भवतापनेन ॥ ३.५५ ॥

कलापिनां चारुतयोपयन्ति

वृन्दानि लापोढघनागमानाम् ।

वृन्दनिलापोढघनागमानां

कलापिनां चारुतयोऽपयन्ति ॥ ३.५६ ॥

न मन्ध्यावर्जितमानसात्म्या

नमन्ध्यावर्जितमानसात्मया ।

उरस्युपास्तीर्णपयोधरद्वयं

मया समालिङ्ग्यत ज्वितेश्वरः ॥ ३.५७ ॥

सभासुराणामबला विभूषिता

गुणैस्तवारोहि मृणालनिर्मलैः ।

स भासुराणामबला विभूषिता

विहारयन्निर्विश सम्पदः पुराम् ॥ ३.५८ ॥

कलं कमुक्तं तनुमध्यनामिका

स्तनद्वयो य त्वदृते न उन्त्यतः ।

न याति भूतं गणैर्न भवन्मुषे
कलङ्कुमुक्तं तनुमद्ध्यनामिका ॥ ३.५८ ॥

यशश्च ते दिक्षु रजश्च सैनिका
वितन्वतेऽजोपम! दंशिता युधा ।
वितन्वतेजोऽपमदं शितायुधा
द्विषा य कुर्वन्ति कुलं तरस्विनः ॥ ३.६० ॥

भिभर्ति भूमेर्वलयं भुजेन ते
भुजङ्गम्मा स्मरतो मद्द्व्यितम् ।
शृणुक्तमेकं स्वमवेत्य भूधरे
भुजङ्गमो मा स्म रतो मद्द्व्यितम् ॥ ३.६१ ॥

स्मरानलो मानविवर्धितो यः स निर्वृतिं ते किमपाकरोति ।
समन्ततस्तामरसेक्षणो न समं ततस्तामरसे क्षणेन ॥ ३.६२ ॥

प्रभावतो नामन वासवस्य प्रभावतोऽनाम नवासवस्य ।
प्रभावतो नाम न वा सवस्य विच्छित्तिरासीत् त्वयि पिष्टपस्य ॥ ३.६३ ॥

परं पराया बलवा रणानां धूलीः स्थलीश्रोम विधाय रुन्धन् ।
परम्पराया बलवारणानां परं पराया बलवारणानाम् ॥ ३.६४ ॥

न श्रद्धधे वाचमज्ज! मिथ्याभवद्भिधानामसमाहितानाम् ।
भवद्भिधानामसमाहितानां भवद्भिधानामसमाहितानाम् ॥ ३.६५ ॥

सन्नाहितोमानमराजसेन सन्नाहितोमानमराजसेन ।
सन्ना हितोमानमराजसेन सन्नाहितो मानम रोजसे न ॥ ३.६६ ॥

सकृद् द्विस्त्रिश्च योऽभ्यासः पादस्यैवं प्रदर्सितः ।
श्लोकद्वयं तु युक्तार्थं श्लोकाभ्यासः स्मृतो यथा ॥ ३.६७ ॥

विनायकेन भवता वृत्तोपयित्वाडुना ।
स्वमित्रोद्धारिणाभीता पृथ्वीयमतुलाश्रिता ॥ ३.६८ ॥

विनायकेन भवता वृत्तोपयित्वाडुना ।
स्वमित्रोद्धारिणाभीता पृथ्वी यमतुलाश्रिता ॥ ३.६९ ॥

श्लोकाकारं यतुष्पादं तन्महायमकाह्वयम् ।
तत्रापि दृश्यतेऽभ्यासः सा परा यमकङ्किया ॥ ३.७० ॥

समानयासमानया समानया स मानया ।
समानयासमान या समानयासमानया ॥ ३.७१ ॥
धराधराकारधरा धराभुजा भुजामूर्ध्नी पातुमूर्ध्नीनविडम्भाः ।
कृमात् सङ्घन्ते सङ्घसा छतारयो रस्योद्ग्रा मानधुरावलम्बिनः ॥ ३.७२ ॥
आवृत्तिः प्रातिलोभ्येन पादार्धश्लोकगोचरा ।
यमकं प्रतिलोभत्वात् प्रतिलोभमिति स्मृतम् ॥ ३.७३ ॥
यामताश कृतायासा सा यता कृशता मया ।
रमणारकतात तेस्तु स्तुतेताकरणामर ॥ ३.७४ ॥
नादिनोऽमदनाधीः स्वा नमे कायन कामिता ।
तामिका न य कामने स्वाधीना दमनोदिना ॥ ३.७५ ॥
यानमानयमाराविकशोनानजनासना ।
यामुदारशताधीनामायामायमनादि सा ॥ ३.७६ ॥
सा दिनामयमायामा नाधीता शरदामिया ।
नासनाजनना सोकविरामाय न मानया ॥ ३.७७ ॥
वार्णानामेकपुत्रत्वं यद्येकान्तरमर्धयोः ।
गोमूढिकेति तत् प्राङ्मुष्टुंश्चरं तद्विदो यथा ॥ ३.७८ ॥
मदनो मदिराक्षीणामपाङ्गास्त्रो जयेद्यम् ।
मदनो यदि तत् क्षीणमनङ्गायाञ्जलिं ददे ॥ ३.७९ ॥
आलुर्ध्रमं नाम श्लोकार्धभ्रमणं यदि ।
तद्विष्टं सर्वतोभद्रं भ्रमणं यदि सर्वतः ॥ ३.८० ॥
मनोभव तवानीकं नोदयाय न मानिनी ।
भयादमेयामा मा वा वयमेनोभया नत ॥ ३.८१ ॥
सामायामा माया मासा मारानायायाना रामा ।
यानावारारावानाया मायारामा मारायामा ॥ ३.८२ ॥
यः स्वरस्थानवार्णानां नियमो दुष्करोष्वसौ ।
छञ्चतुः प्रभृत्येषु दृश्यते सुकरः परः ॥ ३.८३ ॥
आम्नायानामाढान्त्या वाग् गीतीरीरीः प्रीतार्भातीः ।
भोगो रोगो मोदो मोडो घे ये येच्छे देशे क्षेमे ॥ ३.८४ ॥

ક્ષિતિવિજિતિસ્થિતિવિહિતિવર્તરતયઃ પરગતયઃ ।

ઉરુ રુરુધુર્ગુરુ દુધુવુર્ધુધિ કુરવઃ સ્વમરિકુલમ્ ॥ ૩.૮૫ ॥

શ્રીદીપ્તી લ્હીકીર્તી ગીઃપ્રીતી ।

એધેતે દ્વે દ્વે તે યે નેમે દેવેશે ॥ ૩.૮૬ ॥

સામાયામા માયા માસા મારાનાયાયાના રામા ।

યાનાવારારાવાનાયા માયારામામારાયામા ॥ ૩.૮૭ ॥

નયનાનન્દજનને નક્ષત્રગણશાલિનિ ।

અધને ગગને દૃષ્ટિરડ્ગને!દીયતાં સકૃત્ ॥ ૩.૮૮ ॥

અલિનીલાલકલતં કં ન હન્તિ ધનસ્તનિ ।

આનનં નલિલચ્છાયનયનં શશિકાન્તિ તે ॥ ૩.૮૯ ॥

અનડ્ગલડ્ઘનાલગ્નનાનાતક્રુ સદડ્ગના ।

સદાનઘ સદાનન્દ નતાડ્ગાસડ્ગસડ્ગત ॥ ૩.૯૦ ॥

અગાગાડ્ગાડ્ગકાકાકગાલકાઘકકાકહા ।

અહાહાડ્ગાખગાહુગખગકાકકઃ ॥ ૩.૯૧ ॥

રે રે રોરુરોરુગાગોગોડગાડ્ગગોડગગુઃ ।

કિં કેકાકાકુકઃ કાકો મામા ગામા મમામમ ॥ ૩.૯૨ ॥

દેવાનાં નન્દનો દેવો નોદનો વેદનિન્દિનઃ ।

દિવં દુદાવ નાદેન દાને દાનવનન્દિનઃ ॥ ૩.૯૩ ॥

સુરિઃ સુરાસુરાસારિસારઃ સારસિસારસાઃ ।

સસાર સરસીઃ સીરી સસૂઃ સ સુરાસી ॥ ૩.૯૪ ॥

નૂનં નુન્નનિ નાનેન નાનનેનાનનાનિ નઃ ।

નાનેના નનુ નાનૂનેનૈનેનાનાનિનો નિનીઃ ॥ ૩.૯૫ ॥

પ્રહેલિકીપ્રકારાણાં પુનરુદ્દિશ્યતે ગતિઃ ॥ ૩.૯૬ ॥

કીઆગોષ્ઠીવિનોદેષુ તજ્જૈરાકીર્ણમન્ત્રણે ।

પરવ્યામોહને યાપિ સોપયોગાઃ પ્રહેલિકાઃ ॥ ૩.૯૭ ॥

આહુઃ સમાગતાં નામ ગૂઢાર્થાં પદસન્ધિના ।

વચ્ચિતાન્યત્ર રૂઢેન યત્ર શબ્દેન વચ્ચના ॥ ૩.૯૮ ॥

व्युत्क्रान्तातिव्यवहितप्रयोगान्मोडकारिणी ।
 सा स्यात् प्रमुषिता यस्यां दुर्बोधार्था पदावली ॥ ३.८९ ॥
 समानरूप गौणार्थारोपितैत्रयिता पदैः ।
 परुषा लक्षणास्तित्वमात्रव्युत्पादितश्रुतिः ॥ ३.१०० ॥
 सङ्ख्याता नाम सङ्ख्यान् यत्र व्यामोडकारणम् ।
 अन्यथा भसते यत्र वाक्यार्थः सा प्रकल्पिता ॥ ३.१०१ ॥
 सा नामान्तरिता यस्या नाम्नि नानार्थकल्पना ।
 निभृता निभृतान्यार्था तुल्यधर्मस्पृशा गिरा ॥ ३.१०२ ॥
 समानशब्देपन्यस्तसद्वपर्यायसाधिता ।
 सम्भूढां नाम या साक्षान्निर्दिष्टार्थपि मूढये ॥ ३.१०३ ॥
 योगमालात्मकं नाम यस्याः सा पारिडारिकी ।
 ओक्यन्नाश्रितं व्यज्य यस्यामाश्रयगोपनम् ॥ ३.१०४ ॥
 सा भवेदुभयच्छन्ना यस्यामुभयगोपनम् ।
 सङ्कीर्णा नाम सा यस्यां नानालक्षणासङ्करः ॥ ३.१०५ ॥
 अेताः षोडश निर्दिष्टाः पूर्वाचार्यैः प्रलेखिकाः ।
 दृष्टप्रलेखिकाश्चान्यास्तैरधीताश्चतुर्दश ॥ ३.१०६ ॥
 दोषानपरिसङ्ख्येयान् मन्यमाना वयं पुनः ।
 साध्वीरेवाभिधास्यामस्ता दृष्टा यास्त्वलक्षणाः ॥ ३.१०७ ॥
 न मयागोरसाभिज्ञं येतः कस्मात् प्रकुप्यसि ।
 अस्थानरुदितैरैतैरलमालोडितेक्षणैः ॥ ३.१०८ ॥
 कुब्जाभासेवमानस्य यथा ते वर्धते रतिः ।
 नैवं निर्विशतो नाशीरभरस्त्रीविम्बिनीः ॥ ३.१०९ ॥
 दण्डे युम्भति पक्षिन्या ढंसः कर्कशकण्ठके ।
 भुषं वल्लुरवं कुर्वस्तुण्डेनाङ्गानि घट्टयन् ॥ ३.११० ॥
 भातयः कनि काले ते स्फातयः स्फ्रीतवल्गवः ।
 यन्द्रे साक्षाद्भवन्त्यत्र वायवो मम चारिणः ॥ ३.१११ ॥
 अत्रोद्याने मया दृष्टा वल्लरी पञ्चपल्लवा ।

पल्लवे पल्लवे याद्रा यस्याः कुसुममञ्जरी ॥ ३.११२ ॥

सुराः सुरालये स्वैरं भ्रमन्ति दशनार्थिषा ।

मज्जन्त एव मत्तास्ते सौर सरसि सम्प्रति ॥ ३.११३ ॥

नासिद्धयमध्या परितश्चातुर्विधविभूषिता ।

अस्ति काचित् पुरी यस्यामष्टवर्माढ्यङ्कुड वया नृपाः ॥ ३.११४ ॥

गिरा स्मलन्त्य नम्रेण शिरसा दीनया दृशा ।

तिष्ठन्तमपि सोढम् वृद्धे!मां नानुकम्पसे ॥ ३.११५ ॥

आदौ राजेत्यधीराक्षि! पार्थिवः कोऽपि गीयते ।

सनातनस्य नैवासौ राजा नैव सनातनः ॥ ३.११६ ॥

दृत्तद्रव्यं जन्मं त्यक्त्वा धनवन्तं व्रजन्ति काः ।

नानाभङ्गिशताङ्कुष्टलोका वेश्या न दुर्धराः ॥ ३.११७ ॥

जितप्रकृष्टकेसाप्यो यस्तवाभूमिसाह्वयः ।

असौ मामुत्कमधिकं करोति कलभाषिणि ॥ ३.११८ ॥

शयनीये परावृत्य शयितौ कामिनौ रुषा ।

तथैव शयितौ रागात् स्वैरं भुजमयुम्भताम् ॥ ३.११९ ॥

विजितान्नभवद्वेषिगुरुपादगतो जन ।

डिमापडामित्रधरैत्र्यासं व्योमाभिनन्दति ॥ ३.१२० ॥

न स्पृशत्यायुधं जातु न स्त्रीणां स्तनमएलम् ।

अमनुष्यस्य कस्यापि हस्तोऽयं न डिवाङ्गलः ॥ ३.१२१ ॥

केन कः सल सम्भूय सर्वकार्येषु सन्निधिम् ।

लब्ध्वा भोजनकाले तु यद्वि दृष्टे निरस्यते ॥ ३.१२२ ॥

सया सगजा सेना सभटेयं न येज्जिता ।

अमातृकोऽयं मूढः स्यादक्षरज्ञस्तु नः सुतः ॥ ३.१२३ ॥

सा नामान्तरितामिश्रवञ्चिताङ्गपयोगिनी ।

अेवमेवेतरासामध्युन्नेयः सङ्कटकमः ॥ ३.१२४ ॥

अपार्थ व्यर्थमेकार्थं ससंशयमपकमम् ।

शब्दडीनं यतिभ्रष्टं भिन्नवृत्तं विसन्धिकम् ॥ ३.१२५ ॥

देशकालकलालोकन्यायागमविरोधि च ।
 एति दोषा दशैवैते वज्याः काव्येषु सूत्रिभिः ॥ ३.१२६ ॥
 प्रतिज्ञाउत्तुष्टान्तडानिर्दोषो न वेत्यसौ ।
 विचारः कर्कशप्रायस्तेनालीढने किं कृलम् ॥ ३.१२७ ॥
 समुदायार्थशून्यं यत् तदपार्थमितीष्यते ।
 तन्मतोन्मत्तभावानामुक्तेरन्यत्र दध्यति ॥ ३.१२८ ॥
 समुद्रः पीयते देवैरुलमस्मि जरातुरः ।
 अमी गर्जन्ति श्रुमूता उरैरेवाणः प्रियः ॥ ३.१२९ ॥
 एदमस्वस्थयित्तानामाभिधानमनिन्दितम् ।
 एतरत्र कविः को वा प्रयुञ्जतैवमादिकम् ॥ ३.१३० ॥
 ऐकवाक्ये प्रबन्धे वा पूर्वापरपराडतम् ।
 विरुद्धार्थतया व्यर्थमिति दोषेषु पठ्यते ॥ ३.१३१ ॥
 जलि शत्रुकुलं कृत्स्नं जय विश्वम्भरामिमाम् ।
 न लि ते कोऽपि विद्वेष्टा सर्वभूतानुकम्पिनः ॥ ३.१३२ ॥
 अस्ति कायिदवस्था सा साभिषुङ्गस्य येतसः ।
 यस्यां भवेदभिमता विरुद्धार्थिणि भारती ॥ ३.१३३ ॥
 परदाराम्बिलाषो मे कथमार्यस्य युज्यते ।
 पिबामि तरलं कदा नु दशनख्यदम् ॥ ३.१३४ ॥
 अविशेषेण पूर्वोक्तं यदि भूयोऽपि कीर्त्ये ।
 अर्थतः शब्दतो वापि तदेकार्थं मतं यथा ॥ ३.१३५ ॥
 उक्तामुन्मनयन्त्यते भालां तदलकत्विषः ।
 अम्भोधरास्तडित्वन्तो गम्भीराः स्तनयित्त्वः ॥ ३.१३६ ॥
 अनुकम्पाद्यत्सायो यदि कश्चिद् विवक्ष्यते ।
 न दोषः पुनरुक्तोऽपि प्रत्युतेयमलङ्कृतिः ॥ ३.१३७ ॥
 उच्यते सा परारोडा स्मरेणाकाण्वैरिणा ।
 उच्यते यारुसर्वाङ्गी उच्यते मञ्जुभाषिणी ॥ ३.१३८ ॥
 निर्णयार्थं प्रयुक्तानि संसयं जनयन्ति येत् ।
 यथांसि दोष एवासाँ संसंशय एति स्मृतः ॥ ३.१३९ ॥

મનોરથપ્રિયાલોકરસલોલેક્ષણે સખિ ।
 આરાદ્રૃત્તિરસૌ માતા ન ક્ષમા દ્રષ્ટુમીદૃશમ્ ॥ ૩.૧૪૦ ॥
 ઈદૃશં સંશયાયૈવ યદિ જાતુ પ્રયજ્યતે ।
 સ્યાદલહુર એવાસૌ ન દોષસ્તત્ર તદથા ॥ ૩.૧૪૧ ॥
 પશ્યામ્યનડ્ગજાતકુલકુલધિતાં તામનિન્દિતામ્ ।
 કાલેનૈવ કઠોરેણ ગ્રસ્તાં કિં નસ્ત્વદાશયા ॥ ૩.૧૪૨ ॥
 કામાર્તા ધર્મતમા વેત્યનિશ્ચયકરં વયઃ ।
 યુવાનમાકુલીકર્તુમિતિ દૂત્યાહ નર્મણા ॥ ૩.૧૪૩ ॥
 ઉદ્દેશાનુગુણોડર્થાનામનુદેશો ન ચેત્ કૃતઃ ।
 અપક્રમાભિધાનં તં દોષમાચક્ષતે બુધાઃ ॥ ૩.૧૪૪ ॥
 સ્થિતિનિર્માણસંહારહેતવો જગતામજાઃ ।
 શમ્ભુનારાયણામ્ભોજયોનયઃ પાલયન્તુ વઃ ॥ ૩.૧૪૫ ॥
 યતઃ સમ્બન્ધવિજ્ઞાનહેતુઃ કોડપિ કૃતો યદિ ।
 કમલકુલમપ્યાહુર્ન દોષં સૂરયો યથા ॥ ૩.૧૪૬ ॥
 બન્ધુત્યાગસ્તનુત્યાગો દેશત્યાગ ઇતિ ત્રિષુ ।
 આદ્યન્તાવાચતકલેશૌ મધ્યમઃ ક્ષણિકજ્વરઃ ॥ ૩.૧૪૭ ॥
 શબ્દહીનમનાલક્ષ્યલક્ષ્યલક્ષણપદ્ધતિ ।
 પદપ્રયોગોડશિષ્ટેષ્ટઃ શાષ્ટેષ્ટસ્તુ ન દુષ્યતિ ॥ ૩.૧૪૮ ॥
 અવતે ભવતે બાહુર્મહીમર્ણવશકવરીમ્ ।
 મહારાજન્નજિજ્ઞાસૌ નાસ્તીત્યાસાં ગિરાં રસઃ ॥ ૩.૧૪૯ ॥
 દક્ષિણાદ્વેરુપસરન્ મારુતશ્ચૂતપાદપાન્ ।
 કુરુતે લલિતાધૂતપ્રવાલાકુરસોભિનઃ ॥ ૩.૧૫૦ ॥
 ઇત્યાદિશાસ્ત્રમાહાત્મ્યદ્રસનાલસચેતસામ્ ।
 અપભાષણવદ્ ભાતિ ન ચ સૌભાગ્યમુજ્ઞતિ ॥ ૩.૧૫૧ ॥
 શ્લોકેષુ નિચતસ્થાનં પદચ્છેદં યતિ વિદુઃ ।
 તદપેતં યતિભ્રષ્ટં શ્રવણોદ્વેજનં યતા ॥ ૩.૧૫૨ ॥
 સ્ત્રીણાં સડ્ગીતવિધિમયમાદિત્યવંશયો નરેન્દ્રઃ

पश्यत्यङ्गिलश्चरसमिड शिशैरमेत्यादि दृष्टम् ।
 कार्याकार्याण्ययमविकलान्यागमेनैव पश्यन्
 वश्यामूर्ध्नि वडति नृप इत्यस्ति यैवं प्रयोगः ॥ ३.१५३ ॥
 लुभे पदान्ते शिष्टस्य पदत्वं निश्चितं यता ।
 तता सन्धिविकारान्तं पदमेवेति वाञ्छते ॥ ३.१५४ ॥
 तथापि कट्टु कर्णानां कवयो न प्रयुज्यते ।
 ध्वजिनी तस्य राज्ञः के तूदस्तजलदत्यदः ॥ ३.१५५ ॥
 वार्णानां न्यूनताधिक्ये गुरुलघ्वयथास्थितिः ।
 यत्र तद्भक्तिवृत्तं स्यादेष दोषः सुनिन्दितः ॥ ३.१५६ ॥
 छन्दुपादाः शिशिरा स्पृशन्तीत्यूनवर्णता ।
 सडकारस्य डिसलयान्याद्वाणीत्यधिकाक्षरम् ॥ ३.१५७ ॥
 कामेन बाणा निशिता विमुक्ता मृगेक्षणाष्वित्यथगुरुत्वम् ।
 मदनबाणा निशिताः पततन्ति वामेक्षणास्वित्यथालघुत्वमे ॥ ३.१५८ ॥
 न संडितां विवक्षामीत्यसन्धानं पदेषु यत् ।
 तद्विसन्धीति निर्दिष्टे न प्रगुल्यादिडेतुकम् ॥ ३.१५९ ॥
 मन्दान्वेन यरता अङ्गनागाडमण्डले ।
 लुप्तमुद्भेदि घर्माभ्यो नभस्यस्मन्मनस्यपि ॥ ३.१६० ॥
 आसु रात्रिष्विति प्राज्ञैरज्ञातचङ्गमीदृशम् ॥ ३.१६१ ॥
 देशोऽद्रिवनराष्ट्रादिः कालो रातिरदिवर्तवः ।
 नृत्यगीतप्रभृतयः कलाः कामार्थसंश्रयाः ॥ ३.१६२ ॥
 यरायराणां भूतानां प्रवृत्तिर्लोकसंज्ञिता ।
 डेतुविधात्मको न्यायः सस्मृतिः श्रुतिरागमः ॥ ३.१६३ ॥
 तेषु तेष्वयथाडुढं यदि डिञ्चित् प्रवर्तते ।
 कवेः प्रमादाद् देशादिविरोधोत्येतदुच्यते ॥ ३.१६४ ॥
 कर्पूरपादपाभर्शसुरभिर्मलयानिलः ।
 कलिङ्गवनसम्भूता मृगप्राया मतङ्गजाः ॥ ३.१६५ ॥
 योलाः कालागरुश्यामाः कावेरीतीरभूमयः ।
 छति देशविरोधिन्त्या वायः प्रस्थानमीदृशम् ॥ ३.१६६ ॥

મધુરલુલ્લનિચુલો નિદાઘો મેઘદુર્દિનઃ ॥ ૩.૧૬૭ ॥
 શ્રવ્યહંસગિરો વર્ષાઃ શરદામત્તબર્હિણી ।
 હેમન્તો નિર્મલાદિત્યઃ શિશિરઃ શ્વાઘ્યચન્દનઃ ॥ ૩.૧૬૮ ॥
 ઇતિ કાલવિરોધસ્ય દર્શિતા ગતિરીદૃશી ।
 માર્ગઃ કલાવિરોધસ્ય મનાગુદ્દિશ્યતે ચતા ॥ ૩.૧૬૯ ॥
 વીરશ્રુઙ્ગારયોર્ભાવૌ સ્થાયિનૌ ક્રોધવિસ્મયૌ ।
 પૂર્ણસામસ્વરઃ સોડયં ભિન્નમાર્ગઃ પ્રવર્તતે ॥ ૩.૧૭૦ ॥
 ઇત્યં કલાચતુષ્ટયૌ વિરોધઃ સાધુ નીચતામ્ ।
 તસ્યાઃ કલાપરિચ્છેદે રૂપસાવિર્ભવિષ્યતિ ॥ ૩.૧૭૧ ॥
 આઘૂતકેશરો હસ્તી તીક્ષ્ણશ્રુઙ્ગસ્તુરુઙ્ગમઃ ।
 ગુરુસારોડયમેરણો નિઃસારઃ ખદિરદ્રુમઃ ॥ ૩.૧૭૨ ॥
 વિરોધો હેતુવિદ્યાસુ ન્યાયાખ્યાસુ નિદશ્યતે ॥ ૩.૧૭૩ ॥
 સત્યમેવાહ સુગતઃ સંસ્કારાનવિનશ્ચરાન્ ।
 તથા હિ સા ચકોરાક્ષી સ્થિતૈવાધાપિ મે હૃદિ ॥ ૩.૧૭૪ ॥
 કાપિવૈરદુદ્ભૂતિઃ સ્થાન એવોપવણ્યતે ।
 અસતામેવ દૃશ્યન્તે યસ્માદસ્માભિરુદ્ભાવઃ ॥ ૩.૧૭૫ ॥
 ગતિત્રયાવિરોધસ્ય સૈષા સર્વત્ર દૃશ્યતામ્ ।
 અથાગમવિરોધસ્ય પ્રસ્થાનં દર્શયિષ્યતે ॥ ૩.૧૭૬ ॥
 અનાહિતાગ્નયોડપ્યેતે જાતપુત્રા વિતન્વતે ।
 વિપ્રા વૈશ્વાનરીમિષ્ટિમક્લિષ્ટાચારભૂષણાઃ ॥ ૩.૧૭૭ ॥
 અસાવનુપનીતોડપિ વેદાનધિજગે ગુરોઃ ।
 સેવભાવશુદ્ધઃ સ્ફટિકો ન સંસ્કારમપેક્ષતે ॥ ૩.૧૭૮ ॥
 વિરોધઃ સકલોડપ્યેષ કદાચિત્ કવિકૌશલાત્ ।
 ઉત્ક્રમ્ય દોષગણાનાં ગુણવીર્યાં વિગાહતે ॥ ૩.૧૭૯ ॥
 તસ્ય રાણઃ પ્રભાવેણ તદુદ્યાનાનિ જહિરે ।
 આદ્રાંશુકપ્રવાલાનામાસ્પદં સુરશાખ્નિનામ્ ॥ ૩.૧૮૦ ॥

राज्ञां विनाशपिशुनश्चयार भरमारुतः ।
धु-वन् कदम्बरजसा सड सप्तच्छदोद्गमान् ॥ ३.१८१ ॥
दोलातिप्रेरणत्रस्तवधूजनमुभोद्गतम् ।
कामिनां लयवैषम्याद् गेयं रागमवर्धयत् ॥ ३.१८२ ॥
अैन्दवादर्थिषः कामी शिशिरं उव्यवाहनम् ।
अभलाविरडकलेसविकलवो गणयत्ययम् ॥ ३.१८३ ॥
प्रेमेयोऽप्यप्रमेयोऽसि सकलोऽप्यसि निष्कलः ।
अेकस्त्वमप्यनेकोऽसि नमस्ते विश्वभूतये ॥ ३.१८४ ॥
पञ्चानां पाण्डुपुत्राणां पत्नी पञ्चालकन्यका ।
सतीनामत्राणीश्चासीद् दैवो हि विधिरिदृशः ॥ ३.१८५ ॥
शब्दार्तालङ्कियाश्चित्रमार्गाः सुकरदुष्कराः ।
गुणा दोषाश्च काव्यानामिति सङ्क्षिप्य दर्शिताः ॥ ३.१८६ ॥
व्युत्पन्नबुद्धिरमुना विधिदर्शितेन
मार्गोऽण दोषगुणयोर्वशवर्तिनीभिः ।
वाग्भिः कृताभिसरणो मदिरेक्षणभि-
र्धन्या युवेव रमते लभते य कीर्तिम् ॥ ३.१८७ ॥
धत्याचार्यदण्डिनः कृतौ काव्यादर्शे तृतीयो परिच्छेदः ॥

Kavyadarshah by Dandin

pdf was typeset on September 6, 2025

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

